

VOX

A black academic gown with red trim and a mortarboard cap hanging in a gothic hallway. The gown is suspended in the air, and the mortarboard is positioned above it. The hallway features high, vaulted ceilings and arched windows, creating a sense of depth and architectural grandeur. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the gown and the architectural details.

**Heeft de toga
zijn langste
tijd gehad?**

INHOUD

P.20 / **BESTUURSKLEDING /**

De bestuursjassen van Phocas gaan vijftien jaar mee en mogen niet worden gewassen

P.24 / **MACHTS-VERHOUDINGEN /**

De universiteit wil gelijkwaardigheid uitstralen, maar hoogleraren staan nog altijd bovenaan de hiërarchie

P.30 / **REPORTAGE TOGAMAKERIJ /**

Het logo van Queen aan de binnenkant van uw toga? Alles kan in het atelier van Herbert Karthaus

IN KORTE BROEK NAAR HET WERK, KAN DAT?
P.12

'Als ik de toga aantrek, krijg ik meteen een feestelijk gevoel'

trots op mijn toga.

PORTRETTEEN: P.14, 22 en 38

'Ik ben strandje'

P.36 / STUDENTENTAAL /

'Kom je Refter?' 'Ga je stad?'
Studenten communiceren in ultrakorte zinnestjes zonder lidwoord en voorzetsel

P.38 / OVER DE GRENS /

In Leuven is iedereen professor.
Maakt dat de universiteit egalitair?

P.38

@voxweb.nl
www.facebook.com/voxweb.nl
@voxweb.bsky.social

**VOORAF
BADSLIPPERS**

'Sorry dat ik er zo bij loop', zeg ik tegen de nieuwe ombudsfunctionaris van de universiteit die onze redactie binnenloopt voor een interview. Zijn ogen waren al naar beneden geschoten, waar hij het knalgele logo van Vox zag prijken op de badslippers die ik draag. Elke redacteur heeft een paar. De reden dat ik ze vandaag aan heb is dat mijn schoenen doorweekt zijn na een fikse novemberbui.

Welke kleren je draagt op de universiteit is nogal een punt van discussie, blijkt ook uit het verhaal van mijn collega Vincent Decates (pagina 12). Hij is fan van de korte broek en draagt die zelfs als hij naar de opening van het academisch jaar gaat. Voor deze plechtigheid trekken hoogleraren heel andere kledij uit de kast. De meesten van hen lopen dan in toga, het zwarte gewaad dat hoort bij hun functie. Het merendeel vindt dat leuk, is er trots op. Logisch ook, want met de toga laten ze zien dat ze de academische ladder tot de hoogste trede hebben beklommen. Maar er zijn ook proffen die zich ongemakkelijk voelen onder die donkere deken, blijkt uit een enquête van Vox (pagina 6). Omdat de toga tegelijkertijd een uiting is van hiërarchie en een uitsluitend effect heeft. Immers: alleen een select gezelschap mag hem dragen. Overigens slaat de ombudsfunctionaris mijn excuses met betrekking tot de badslippers in de wind. 'Iedereen moet er lekker bijlopen zoals hij wil', zegt hij.

*Mathijs Noij
hoofdredacteur Vox*

Alexandra van Huffelen nieuwe collegevoorzitter

Met Alexandra van Huffelen staat er vanaf 1 februari 2025 een bekende politica aan het roer van de Radboud Universiteit. In het kabinet Rutte III was ze staatssecretaris van Financiën en in die rol verantwoordelijk voor de afhandeling van de toeslagen-affaire. Daarvoor was ze onder meer algemeen directeur van het Amsterdamse openbaarvervoerbedrijf GVB, wethouder in Rotterdam en directeur bij Essent.

Van Huffelen gaat haar functie in Nijmegen combineren met het partijvoorzitterschap van D66, waar ze in november voor verkozen werd. Volgens Van Huffelen is die functie praktisch en inhoudelijk goed te combineren met het voorzitterschap van een universiteit. 'Als ik straks voor de Radboud Universiteit werk, is dat mijn hoofdfunctie', aldus Van Huffelen. 'Daarnaast kan een bestuurder een of meerdere nevenfuncties hebben. Dat is heel gebruikelijk. Het merendeel van zo'n nevenfunctie vindt plaats in de weekenden en avonduren.'

FOTO: DICK VAN AALST

Geld voor leenstelselstudenten

Het kabinet gaat studenten compenseren voor het leenstelsel. De eerste lichten 'pechstudenten' krijgen een tegemoetkoming van pakweg 5.600 euro voor vier jaar studie of zelfs 6.500 euro voor zes jaar. Studiefinancier DUO is een campagne gestart om (oud-)studenten hierover te informeren. Wie wil weten of er een financiële tegemoetkoming in zit, kan de rekentool invullen op de site van DUO.

In de **podcast 'In a Nutshell'**, gehost door Vox-medewerkers Antonia Leise en Jara Majerus, vertelt om de twee weken een wetenschapper over zijn of haar favoriete onderzoeks-onderwerp, zoals de geschiedenis van drugs, big tech of waarom we bang zijn voor insecten.

HET GETAL

24.104
STUDENTEN

Zoveel studenten telt de Radboud Universiteit dit collegejaar. Dat zijn 298 studenten minder dan een jaar geleden: een daling van 1,2 procent. Al voor het derde jaar op rij gaat het aantal studenten aan de Nijmeegse universiteit licht achteruit.

WAARVAN AKTE

'Een reorganisatie, met of zonder gedwongen ontslagen, valt niet uit te sluiten'

36 miljoen euro moet de Radboud Universiteit de komende jaren extra besparen als gevolg van het nieuwe kabinetsbeleid om financieel gezond te blijven. Een substantieel deel van dat bedrag wil de universiteit weghalen bij de ondersteunende diensten van de universiteit, vertelt vicevoorzitter

Agnes Muskens in een interview met Vox.

In de reeks **'Radboud in het rood'** onderzoekt Vox wat de gevolgen zijn voor de verschillende faculteiten

IN BEELD

Het plein voor het Linnaeusgebouw kleurde volledig rood op 14 november. Studenten en medewerkers, veelal gekleed in een Radboud-hoodie, protesteerden tegen de aangekondigde bezuinigingen van 1 miljard op het hoger onderwijs. Op 25 november volgde een landelijk protest in Den Haag, waar de rode truien opnieuw van de partij waren. Er was ook een gelegenheidsprotestlied: 'Eppo Ciao'.

IN HET NIEUWS

KORT

Geen luisterschalen aan Spiegelwaal

De twee luisterschalen aan de Spiegelwaal, die door de universiteit aan de gemeente Nijmegen waren geschonken vanwege het honderdjarig bestaan, komen er toch niet. Een crowdfunding bracht te weinig geld op. 'Het was onze intentie om dit bedrag op te halen via fondsenwerving', zegt Pim van Zanen, projectmanager bij de universiteit. 'Helaas viel dit tegen, zowel wat betreft donateurs als fondsen.'

Molenstraat gered

De cafés in de Molenstraat blijven open. Eigenaar Khalid Oubaha heeft zijn imperium weten te redden. Zestien maanden hing het voortbestaan van Oubaha's horeca-rijk aan een zijden draadje. Het is hem nu gelukt een akkoord te sluiten met zijn ruim tweehonderd schuldeisers. De rechtbank Gelderland heeft dit reddingsplan, feitelijk een deal waarin de schuldeisers maar een klein deel van de openstaande rekeningen vergoed krijgen, in november goedgekeurd.

Student én profvoetballer

Profvoetballer én filosofiestudent. Dat is het leven van de 21-jarige Maas Willemsen die als centrale verdediger bij voetbalclub De Graafschap onder contract staat. Filosoferen over belangrijke maatschappelijke thema's en profvoetbal hebben veel raakvlakken,

leerde de student al snel. Het liefst speelt Willemsen in de toekomst met De Graafschap in de Eredivisie, het hoogste niveau van Nederland. En als hij echt mag dromen? Dan ziet hij zichzelf ooit bij een Engelse topclub voetballen.

Omstreden pro-Palestijnse spreker spreekt via laptop

Eind oktober gaf Mohammed Khatib via een videoverbinding een speech op de campus. De Europese voorman van Samidoun is niet onomstreden. Het kabinet legde hem daags voor hij naar

Nijmegen zou komen een inreisverbod op. Uiteindelijk hield hij toch een toespraak, die op een laptop werd uitgezonden. Khatib riep vooral op om standvastig te blijven tot de bevrijding van Palestina in zicht komt. Naast zo'n zeventig demonstranten waren vooral veel media aanwezig.

Amfitheater met een prijskaartje

Naast het Grotiusgebouw staat sinds kort een amfitheater, een verlaat geschenk van alumni van de juridische faculteit ter ere van het honderdjarig bestaan van de universiteit. Aan het 'cadeau' hangt wel een prijskaartje: de universiteit betaalde zelf de helft van de 500.000 euro. Dat geld is al in 2022 apart gezet, nog voor de miljoenenbezuinigingen. Het amfitheater is er voor buiten-colleges, culturele activiteiten en ontmoetingen.

DE TOGA IS:

- EEN RELIKWIE
- EEN MACHTSSYMBOL
- IETS OM MET TROTS TE DRAGEN
- ANDERS...

Weinig kledingstukken staan zo bol van de symboliek als de toga. Alleen de allerhoogste rang der academici mag zich hullen in het professorenkleed. Veel hoogleraren dragen het met trots, zo blijkt uit een enquête van Vox. Maar is de toga nog wel van deze tijd?

Tekst: Mathijs Noij / Illustraties: JeRoen Murré

Vermakelijke verbazing, soms ook wat spot. De gedachten van familie en vrienden tijdens promotieceremonies in de Nijmeegse Aula zijn vaak van de gezichten af te lezen. De pedel die zijn staf op grond stampst, *hora est!* roept en een bonte stoet van hoogleraren in toga in beweging brengt richting uitgang. Op een universiteit misschien een alledaags fenomeen, voor buitenstaanders is het op z'n minst een vreemde gewaarwording.

'Je kunt het een ouderwetse poppenkast noemen', zegt hoogleraar en oncologisch chirurg Hans de Wilt. 'Als je met andere ogen naar de toga kijkt, dan ziet het er natuurlijk ook wel raar uit, zo'n jurk.'

Maar die 'jurk' heeft wel degelijk een functie, stelt hij. De toga schept duidelijkheid over de rol van de drager, net zoals een witte jas dat doet bij een arts en een uniform bij een militair. 'Een piloot zou ook prima een vliegtuig kunnen besturen in een spijkerbroek, maar die draagt een pak.'

Cachet

Hoogleraren hechten, over het algemeen, veel waarde aan het kledingstuk dat bij hun academische titel hoort, blijkt uit een enquête van *Vox*, ingevuld door 181 Nijmeegse hoogleraren. Velen dragen 'm met trots, maar óók met (lichte) gevoelens van ongemak of gêne. Sommigen noemen het dragen van de toga een verplichting, anderen noteren vooral gevoelens van waardigheid, verantwoordelijkheid en nederigheid.

Wat ook vaak terugkomt in de reacties: het beperkte comfort van de toga. Hij is 'zwaar', 'warm' en 'je moet oppassen niet van de trap te vallen'. Veel hoogleraren hangen de toga na een ceremonie zo snel mogelijk weer in de kast.

Baretten liggen klaar in de Aula

Toch zouden de meesten niet zonder willen. 124 van de 181 hoogleraren (69 procent) staan negatief tegenover een afschaffing van de toga bij academische plechtigheden. 23 hoogleraren zien de toga liever wél verdwijnen, 34 hoogleraren staan er neutraal in.

Maar wat is dan die waarde van de toga, naast de eerder genoemde 'duidelijkheid' over wie hoogleraar is en wie niet? De woorden neutraliteit en onafhankelijkheid worden vaak genoemd. 'We laten zien dat we uit naam van de wetenschap handelen en dus neutraal zijn', stelt een hoogleraar bij rechten. Een andere hoogleraar, eveneens jurist, zegt: 'De universiteit is geen cursus- en diplomafabriek, maar heeft een unieke, onafhankelijke positie in de maatschappij. Daarbij passen eigen mores, tradities en bijpassende uitstraling.'

'WE LATEN ZIEN DAT WE UIT NAAM VAN DE WETENSCHAP HANDELEN EN DUS NEUTRAAL ZIJN'

Veel hoogleraren zien de toga als een symbool dat ceremonies cachet geeft. Voor neurochirurg Jeroen Boogaarts is de toga cruciaal als symbool voor 'deskundigheid, kennis en traditie'. 'Het [dragen van de toga] vertegenwoordigt de eerbied voor het onderwijs en de wetenschap, en versterkt de plechtige aard van academische ceremonies. Bovendien bevordert de toga een gevoel van gemeenschap en verbondenheid onder academici.'

De aanwezigheid van toga's bij promoties straalt af op de promovendus. Die wordt door de klederdracht en andere rituelen in de oude universitaire traditie geplaatst. De meeste familie en vrienden waarderen dat, en de promovendus vaak ook. 'Als je de toga's afschaft, haal je de kracht van de bijzondere bijeenkomst weg', vindt Ria Nijhuis, emeritus hoogleraar Paramedische Wetenschappen. Of zoals hoogleraar mensenrechten Jasper Krommendijk zegt: 'Als je alle rites en tradities weghaalt, wat blijft er dan nog van over?'

Afstand

De andere kant van de medaille is dat toga's heel expliciet uiting geven aan de hiërarchie op universiteiten. 'Enerzijds geeft de toga extra cachet en de gasten van buiten de academische wereld vinden het altijd wel leuk en bijzonder', schrijft Marcel Verbeek, hoogleraar Neurodegeneratieve aandoeningen. 'Anderzijds heeft het ook wel iets elitairs en ouderwets, wat de afstand tussen wetenschap en de maatschappij vergroot.'

Wie met een nietsvermoedende blik een academische plechtigheid bezoekt en sommige mensen in toga ziet

rondlopen, kan denken: zij zijn de echte geleerden en die anderen niet. Voor een universitair (hoofd)docent met een jarenlang opgebouwde expertise is dat op z'n zachtst gezegd niet leuk.

Sommige hoogleraren voelen zich daar uiterst ongemakkelijk bij. Statistiekhoogleraar Jeanine Houwing-Duistermaat bijvoorbeeld. Zij draagt de toga liever helemaal niet, maar als enige vrouwelijke hoogleraar bij wiskunde voelt ze het als een plicht om de vrouwen te representeren. 'Anders zitten er dus echt alleen maar mannen in toga. Dat wil ik ook weer niet.'

Toen Houwing-Duistermaat zo'n vijftien jaar geleden haar Leidse toga aanschafte, was ze daar nog wel trots op. Dat gevoel ebde met de jaren steeds verder weg. Inmiddels zou ze niet opnieuw een dure toga aanschaffen. 'Moeten we nu werkelijk zo'n verschil maken tussen een hoogleraar en een universitair hoofddocent? We doen grotendeels hetzelfde werk - we begeleiden promovendi, nemen zitting in commissies. Waarom mag ik dan een toga aan en iemand anders niet?'

Houwing-Duistermaat ziet de toga als een ding uit het verleden. 'Het is een symbool dat geworteld is in een tijd waarin mannen de dienst uitmaakten op de universiteit. En dat is tegenwoordig, helaas, nog steeds grotendeels het geval.' Dat vrouwelijke hoogleraren net zo goed een toga aan mogen als mannen, doet daar maar weinig aan af, vindt zij.

Volgens de statistiekhoogleraar is de maatschappij de afgelopen decennia bovendien veranderd, terwijl de universiteit vast probeert te houden aan oude tradities. 'Wat stralen we daarmee uit?' Het maakt de kloof tussen universiteit en maatschappij volgens haar alleen maar breder.

Iedereen professor

Houwing-Duistermaat staat niet alleen in haar ongemak. De Jonge Akademie, bijvoorbeeld, startte in 2023 een campagne onder de titel *Iedereen professor!* Daarin wijst het landelijke collectief van jonge academici erop dat universitair (hoofd)docenten grotendeels dezelfde plichten hebben als hoogleraren, maar niet dezelfde rechten. Ze mogen niet standaard een toga dragen of een promovendus tot doctor promoveren, noch de titel professor voeren, zoals in Angelsaksische landen gebruikelijk is.

Op dit vlak zijn de afgelopen jaren wel veranderingen doorgevoerd. Sinds 2017 is het toegestaan om universitair (hoofd)docenten het ius promovendi te verlenen: het recht om een promovendus de doctorstitel toe te kennen. Omdat universitair (hoofd)docenten toch al vaak het leeuwendeel van de begeleiding voor hun rekening nemen, kunnen zij maar beter ook de credits krijgen voor hun werk, is het idee.

Op de Radboud Universiteit gaan de faculteiten daar behoorlijk verschillend mee om, bleek dit jaar na onderzoek van de Radboud Jonge Akademie. Bij de medische en de bètafaculteit heeft zo'n 40 procent van de universitair

→

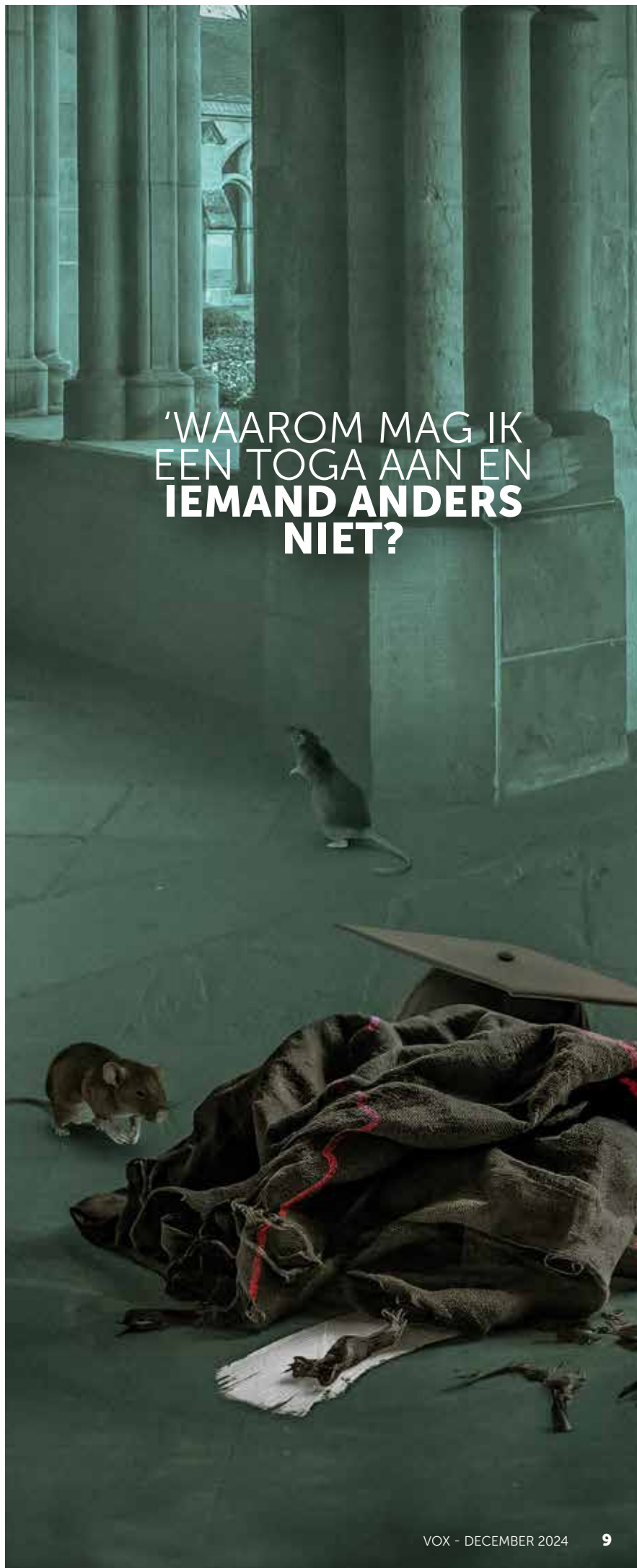

FOTO: DICK VAN AALST

Uit de enquête

Bijna alle Nijmeegse hoogleraren hebben een eigen toga in bezit (90 procent). De meesten van hen hebben er zelf een aangeschaft (75 procent), anderen kregen de toga van een collega of familielid. De gemiddelde prijs die Nijmeegse hoogleraren betaalden voor hun toga is 1200 euro. Het duurste exemplaar, van een anonieme hoogleraar, was 5000 euro.

hoofddocenten het promotierecht. Aan de Faculteiten der Letteren, Managementwetenschappen en Sociale Wetenschappen ligt dit aandeel rond de 20 procent.

Aan andere universiteiten, zoals in Delft, Maastricht en Groningen, zijn ze veel toeschietelijker met het verlenen van de het promotierecht, bleek uit een inventarisatie van twee jaar geleden in opdracht van het ministerie. De Radboud Jonge Akademie pleit daarom voor een Nijmeegse inhaalslag en alle UHD's die al enkele keren succesvol een promotie hebben begeleid, het ius promovendi te geven. De Nijmeegse universiteit beraadt zich op dat voorstel.

(Schijn)gelijkwaardigheid

Een andere, meer symbolische maatregel is sinds dit collegejaar wel al van kracht. Niet alleen de hoogleraren, maar ook de UD's en UHD's die lid zijn van de promotiecommissie mogen nu een toga dragen tijdens de verdediging van een proefschrift. De universiteit wil zo de gelijkwaardigheid binnen een promotiecommissie uitdrukken.

'DE SYMBOLIEK VAN DE HOGLERAAR GAAT HIERMEE VERLOREN'

'Bij een ceremonie als deze is het fijn als iedereen een toga draagt', vindt Lotte Jensen, hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis. 'Dat schept gelijkwaardigheid. Het geeft de promotieplechtigheid een nog feestelijker karakter. Het is bovendien fijn om het onderscheid tussen hoogleraren en niet-hoogleraren op te heffen bij dit soort zittingen. Iedereen die een vraag stelt, draagt dan een toga.'

Bijna de helft (48 procent) van de Nijmeegse hoogleraren zegt, net als Jensen, positief tegenover deze verandering te staan. 27 procent van de hoogleraren vindt dat het dragen van de toga voorbehouden moet blijven aan hoogleraren. Een kwart van de respondenten is neutraal.

Hoogleraar Hans de Wilt heeft hier een andere opvatting over dan Jensen. Hij vindt het een onzinnige maatregel. 'Tijdens oraties en bij de opening van het academisch jaar dragen alleen hoogleraren een toga en bij promoties opeens niet. Dat vind ik gek. Je creëert er een schijnkelijkwaardigheid mee', zegt hij. 'De symboliek van de hoogleraar gaat hiermee verloren.'

De Wilt is niet de enige hoogleraar die er zo over denkt. Volgens zijn collega Pim Assendelft (Preventie in de zorg) heeft een hoogleraar een bepaalde rol en wordt die uitgedrukt in het dragen van de toga. Mogen ook anderen de toga aan, dan blijft er van de toga niet veel meer over dan een verkleedkostuum.

Ten slotte heb je nog de hoogleraren die tegen de uitbreiding van het recht om de toga te dragen zijn, maar met een heel andere argumentatie. 'Voor mij is het heel simpel: hoogleraren hebben een toga, niet-hoogleraren niet', zegt Jacqueline de Graaf, hoogleraar bij Radboudumc Health Academy.

Als de toga niet meer voorbehouden blijft aan hoogleraren, kan de universiteit beter helemaal stoppen met deze traditionele kledij, vindt De Graaf. 'Gelijkwaardigheid komt niet tot uiting in het wel of niet dragen van een toga, maar in de wijze waarop we met elkaar omgaan, hoe we elkaar zien, hoe we samenwerken. Mijn motto: weg met de hiërarchie: op naar vitaal teamwork met de menselijke maat en in dialoog met elkaar.'

Of, zoals psychologiehoogleraar Roos Vonk zegt: 'Het zou beter zijn als niemand een toga draagt. Maar als er dan toch per se toga's moeten zijn, laat dan alsjeblieft alleen hoogleraren daaronder lijden. Anders zijn er straks nog meer van die ondingen!' *

Een ezelsbrug voor het woord gotspe

Voor kennismigranten uit België zoals ik, is het Noord-Nederlandse woord gotspe een beetje lastig. Het woord wordt in het Zuid-Nederlandse taalgebied nauwelijks gebruikt en heeft daardoor voor ons weinig gevoelsmatige connotaties. Wij zouden eerder zeggen 'je moet maar durven', of 'dat is lef hebben' als iemand eigen tekortkomingen ombuigt in een brutale aanval.

Om voor mijzelf toch dat woord de nodige inbedding te verschaffen, heb ik een ezelsbruggetje verzonnen. Nou ja, eigenlijk een compleet ezelsviaduct. Dat gaat als volgt:

als je eerst een geweldig systeem van sociale huisvesting had en dat helemaal uitkleedt, de corporaties dwingt om winst te gaan maken en hun huizen te verkopen en daarna het tekort onderaan de woningmarkt gaat verwijten aan stakkers op de vlucht voor oorlog en tirannie;

als je publieke voorzieningen zoals gezondheidszorg, één van de meest bewonderenswaardige van Europa, gaat privatiseren en openstelt voor gladjakkers die het geld eruit zuigen en dan met de noorderzon vertrekken en vervolgens blijft pleiten voor meer marktwerking;

als je belastingvoordelen regelt voor de rijken met het argument dat je daarmee betere kansen gaat creëren voor de armen, nadat al een halve eeuw duidelijk is dat de rijken er slechts mee naar de Bahama's verdwijnen;

als je van het openbaar vervoer eist dat het winst maakt en ondertussen steeds maar weer in snelwegen blijft investeren, goed wetende dat die alleen maar meer auto's aanzuigen, en dan durft te klagen dat er te weinig tegen files wordt gedaan;

als je beweert dat je gaat investeren in kennis en onderwijs omdat die de sleutel zijn tot de toekomst, maar ondertussen flink de bijl zet in je budget voor scholen en universiteiten;

als je week in, week uit hele kolonnes ME moet inzetten om voetbalgeweld in de hand te houden, maar het fundamentele democratische recht op demonstraties gaat inperken omdat er misschien eens wat zou kunnen gebeuren;

als je in de Eerste Kamer durft te beweren dat er aan universiteiten nog veel meer bespaard kan worden vanwege graaiende bestuurders, terwijl het er sterk op lijkt dat je zelf miljoenen uit je eigen universiteit hebt weten weg te sluisen;

dan heb je een gotspe.

Zo kan ik het wel onthouden, denk ik.

'Nou ja, eigenlijk is het een compleet ezelsviaduct'

WILLEM HALFFMAN IS UNIVERSITAIR HOOFDDOCENT EN WETENSCHAPSSOCIOLOOG BIJ DE BËTAFACULTEIT. ZIJN EERDERE COLUMNS ZIJN TE LEZEN OP VOXWEB.NL

Op badslippers naar de campus kan dat?

Vincent Decates, redacteur bij Vox, komt als het even kan graag in korte broek naar de universiteit. Of dat gepast is? Daar zijn de meningen over verdeeld, leerde hij tijdens een rondgang op de campus.

Tekst: Vincent Decates / Beeld: Gloedcommunicatie/Joudi Mahouk

Op de Vox-redactie
zijn badslippers inmiddels
ingeburgerd

In pak zul je Vincent
niet snel tegenkomen

Voor de ingang van De Vereeniging maak ik een praatje met Amerikanist Peter van der Heiden, de opening van het academisch jaar staat op het punt van beginnen. Het zonnetje schijnt en het kwik tikt de 25 graden aan – een prima temperatuur voor begin september.

Een collega van de Amerikanist voegt zich bij het gesprek en vertelt dat hij speciaal voor de gelegenheid zijn nette schoenen heeft aangetrokken. Van der Heiden knikt goedkeurend en richt zijn ogen dan op mijn blote onderbenen en sneakers, waarna hij met zijn hoofd schudt. 'Niet eens een lange broek, nee?'

De twee zijn goede bekenden van mij, ik kan hun plaagstootjes prima hebben. Het is ook niet de eerste keer dat ik commentaar krijg op mijn kledingkeuze. In mijn studententijd sprak een docent bij Geschiedenis me er ooit op aan dat ik in joggingbroek in het werkcollege zat. 'Dat hoort niet', liet ze me nadrukkelijk weten.

Zodra het boven de 22 graden is, trek ik een korte broek aan, het liefst een wandel- of sportbroekje. Geen zin om mijn haar te doen? Een pet biedt uitkomst. Op de Vox-redactie lopen inmiddels meerdere collega's op badslippers rond – goed voorbeeld doet volgen, blijkbaar.

Positief bekrachtigen

Kledingkeuze is voer voor discussie op een universiteit. Een korte broek, is dat wel professioneel? Of wat te denken van ontblote schouders of een naveltruitje? Wat kan wel en wat kan niet? En maakt het nog uit of je student bent, of medewerker?

Navraag bij de universiteitswoordvoerder (steevast gekleed in een pak, of op z'n minst een overhemd en colbert) leert dat er geen algemene kledingcode is op de Radboud Universiteit. Algemene landelijke richtlijnen voor universiteiten bestaan evenmin. 'Er is wel een vast aantal functies waarvoor een kledingvoorschrift geldt', vertelt de woordvoerder. 'Denk aan receptionisten of beveiligers.'

Maar er zijn geen harde normen voor wetenschappers of Vox-redacteuren, laat staan voor studenten.

Dat levert soms lastige situaties op, merkt econoom en universitair docent Kim Fairley. 'Voor mijzelf is kleding heel belangrijk', vertelt ze terwijl ze haar kleurrijke outfit met vintage

blazer en bijpassende haarband showt. 'Kleren zijn een manier om jezelf uit te drukken, een stuk van je identiteit. Het dragen van bepaalde kleding kan je prettiger laten voelen.'

'Maar toch', gaat ze verder, 'ik zou liegen als ik zeg dat het me helemaal niets doet hoe studenten erbij lopen. Vooral als er bijvoorbeeld een presentatie gegeven moet worden. Je mag het eigenlijk niet zeggen, maar als man met een hoodie en een petje, of vrouw met een naveltruitje, straalt je toch in zekere mate een onprofessioneel beeld uit.'

**'NAAR COLLEGE
IN BIKINI OF
ZWEMBROEK?
EEN NO GO'**

Fairley: 'Veel van mijn studenten komen uiteindelijk in de financiële sector of bij overheden terecht. Dat zijn bedrijfstakken waar over het algemeen duidelijke kledingnormen heersen. Daar wil ik hen wel van bewust maken, ervoor zorgen dat ze daar tijdens de opleiding al mee bezig zijn. Bij rechten zal dat net zo zijn. Bij biologie of filosofie ligt het misschien anders.'

Studenten aanspreken op hun kleding doet Fairley niet. 'Ik probeer studenten die zich wél netjes kleden vooral positief te bekrachtigen, door hen bijvoorbeeld voor de groep een compliment te geven. Eén keer heb ik aan de bel getrokken, dat was toen ik nog in de Verenigde Staten werkte als postdoc. Bij een onderzoek bleek een van mijn proefpersonen een neonazi te zijn. Die kwam binnen op legerkisten en gehuld in een legerbroek en shirt met haatdragende symbolen erop. Ik heb die persoon overigens niet zelf aangesproken, maar achteraf melding gemaakt bij de universiteit.'

In het geval van neonazistische kleding is de grens helder, maar meestal is het niet zo duidelijk wanneer iemand een grens over graat. Een student die naar college komt in bikini of zwembroek, kan dat? Het is een *no go* voor Fairley (en zelfs voor mij te radicaal). Slippers of sandalen dan? Fairley: 'Die laatste draag ik in de zomer ook wel eens, dat kan heel stijlvol

Bad hair day?
Vincent zet een pet op

zijn.' Maar als een student stevige Teva's met warme witte sokken erin aan trek? Ze begint te lachen. 'Ja, nu maak je het wel lastig.'

'Ik denk dat het van de context afhangt', concludeert ze. 'Kleed je vooral zoals je wil in een collegezaal, maar ben je wel bewust van het beeld dat je uitstraalt.'

Iemand die veel bezig is met zijn imago is Jesse Miltenburg (21). Ik leerde hem kennen als presentator van Vox-video's. Inmiddels is hij werkzaam voor het EO-programma *Hoedan*. Vintage jackets, wijde broeken, frisse sneakers en matchende nagellak: Jesse verscheen standaard in een opvallende outfit op het werk.

'Het is leuk om kleding te gebruiken om jezelf te uiten', vindt hij. Dat betekent niet dat hij zomaar wat uit de kast trekt. 'Ik vind wel dat je je naar de gelegenheid moet kleden. Wanneer je een officiële gelegenheid hebt is dat anders dan wanneer je naar een drukbezocht hoorcollege gaat. Maar kleed je wel met behoud van een eigen *flair*.'

Matchende nagellak

Elders op de universiteit, bijvoorbeeld op de rechtenfaculteit, zie ik weinig studenten die er zoals Miltenburg bijlopen. Volgens masterstudent ondernemingsrecht Max Bongers (25) is dat niet gek. 'Op de rechtenfaculteit heersen sowieso wat strengere kledingnormen', vertelt hij. 'Al vanaf de eerste colleges wordt je duidelijk gemaakt dat de kans groot is dat je later in de juridische branche terecht komt. Als je op een advocatenkantoor je eerste werkdag in joggingbroek aan komt zetten, dan word je meteen naar huis gestuurd.'

Zelf loopt Bongers niet standaard in een pak rond op de campus, al ziet hij sommige studiegenoten dat wel doen. Hij kleedt zich liever casual chique: een overhemd met pullover. Zo nu en dan een pantalon. Een pet zul je hem niet snel zien dragen. 'Het gaat mij er vooral om dat je er schoon en verzorgd bijloopt. Wat je dan precies draagt, moet je helemaal zelf weten.'

Ook voor de twee studenten blijkt wat wel en niet geaccepteerd is, niet eenduidig. Slippers of zwemkleding in een collegezaal? Bongers trekt een vies gezicht en begint te lachen. 'Nee, dat vind ik wat onhygiënisch hoor.' Ook Miltenburg keurt dat af. 'Hetzelfde geldt voor sportkleding. Dan straal je toch uit dat je geen zin in college hebt, dat is ook respectloos naar de docent toe.'

Een korte broek? Miltenburg vindt het wel kunnen. Bongers heeft zijn bedenkingen: 'Niet bij een kleinere werkgroep of een presentatie. Dan is het wel logisch dat je wat netter gekleed gaat.' Hij denkt even na. 'Alhoewel, in de zomer is een korte broek natuurlijk ook weer niet zo heel gek.'

Voorbeeldfunctie

De studenten begrijpen de dilemma's die economiedocent Kim Fairley ervaart bij het 'opvoeden' van de jonge mensen in haar collegezaal. Miltenburg: 'Als je studenten tot advocaat opleidt, is het logisch dat je ze ook iets meegeeft over de normen die binnen de advocatuur gelden. Ik vind dat je een student ook best mag aanspreken op diens kledingkeuze. Maar alleen als het in de context is van het carrièreperspectief, en dus educatief bedoeld is, niet als het puur gaat om commentaar op de outfit.'

Of die opvoeding bij mij geslaagd is, vraag ik me nu hardop af. Mijn joggingbroek laat ik thuis sinds ik geen student meer ben. De stem van mijn geschiedenisdocent galmt nog na in mijn hoofd terwijl ik dit schrijf. Maar de pet of oversized hoodie trek ik nog steeds uit de kast.

Mijn hoofdredacteur laat me redelijk vrij in mijn kledingkeuze. Af en toe valt me alleen een opgetrokken wenkbrauw ten deel. Maar hij weet dat ik 'voor het geval dat' in de zomerse maanden altijd een lange broek en schoenen in mijn bureaustof bewaar. En een interview met het college van bestuur (of een economiedocent) doe ik heus niet in mijn sportkloffie.

Wat scheelt, is dat ik geen voorbeeldfunctie heb zoals een docent. Sta je voor een zaal met masterstudenten - helemaal bij rechten - dan maakt het meer uit wat je draagt dan wanneer je vanaf een redactie mailtjes naar woordvoerders stuurt en artikelen schrijft. Net zoals een administratief medewerker zich anders kan kleden dan een decaan.

**'MIJN JOGGINGBROEK
LAAT IK THUIS SINDE IK
GEEN STUDENT MEER BEN'**

'WAAROM ZOU JE GEEN SUCCESVOLLE FINANCIËLE CARRIÈRE KUNNEN HEBBEN MET PAARS HAAR?

Om meer te weten te komen over de relatie tussen kleding en identiteit ga ik langs bij Josette Wolthuis, docent bij Algemene Cultuurwetenschappen en gespecialiseerd in modestudies. 'In de sociologie heb je een theorie over zelfpresentatie die stelt dat mensen niet een vaste identiteit hebben, maar dat die afhankelijk is van context. We presenteren onszelf anders in verschillende omgevingen. En daar hoort ook andere kledij bij.'

Grote tatoeage

Dat iedereen die identiteiten op een eigen manier invult, zie je terug in de collegebanken. 'Uiteindelijk kleeft je je toch ook om je zelfverzekerd te voelen en je te uiten zoals je wilt. Collegezalen zijn een mengelmooi van studenten die super modieus zijn, studenten die een shirtje en een spijkerbroek dragen en studenten die misschien wel in trainingsbroek komen. Dat vind ik juist leuk om te zien. Ik ben de laatste die een student zou aanspreken op de kledingkeuze.'

Bij de kledingnormen van medewerkers komt nog een ander aspect kijken, legt de cultuurwetenschapper uit: representatie. 'We begrijpen allemaal dat een korte broek en slippers

niet heel professioneel zijn en dat een gestreken overhemd dat wel is. Als je bijvoorbeeld kijkt naar het journaal, dan zie je altijd nieuwslezers in nette kleding. Daardoor vorm je een beeld van hoe een professional eruit hoort te zien. Hoe vaker we dat beeld zien, hoe meer het levend blijft. Diezelfde dynamieken gelden op de campus. We hebben allemaal een idee van hoe een docent zich ongeveer moet kleden.'

Terwijl ze het zegt, dwalen mijn gedachten af naar de docenten die ik door de jaren heb gehad en ik betrap mezelf erop dat degenen die zich juist informeel kleedden, vaak de personen waren waar ik het meest respect voor had.

Maar ook het idee van hoe een docent eruit hoort te zien, is allesbehalve unaniem: de universiteit is een microsamenleving waar mensen werken uit verschillende culturen en met uiteenlopende achtergronden.

Wolthuis: 'Je ziet bijvoorbeeld dat bij sommige internationale studenten hiërarchie een

grotere rol speelt. Die kijken veel meer op naar een docent, en helemaal een hoogleraar, en zullen dus ook bepaalde verwachtingen hebben van hoe die persoon zich kleedt.'

Waarom zou het eigenlijk uitmaken wat we dragen – student óf medewerker, vraagt Wolthuis zich af. Waarom zou je geen succesvolle financiële carrière kunnen hebben met paars haar en een oversized hoodie aan? 'Ik zou juist graag zien dat we kleding gebruiken om te reflecteren op de culturele normen. Laten we vooral kritisch nadenken over wat we wel en niet als professioneel beschouwen – en waarom. Want wie bepaalt dat eigenlijk?'

Wolthuis heeft inmiddels de mouwen van haar trui opgestroopt, een grote tatoeage op haar onderarm is zichtbaar geworden. Een statement, wellicht? Ik (zelf heb ik een tatoeage op mijn been) vind het wel stoer. Vooral omdat ik zeker weet dat mijn oude geschiedenisdocent van de Radboud Universiteit hiervan zou zeggen dat 'het niet hoort'. *

Een joggingpak is
net iets te informeel

trots
op
mijn
toga

Frits Vaandrager kreeg hem van zijn opa, Jasper Krommendijk liet een foto aan de binnenkant drukken en Corette Wierenga moet er nog mooie zwarte schoenen bij kopen. Drie hoogleraren over hun toga.

Tekst: Annemarie Haverkamp en Mathijs Noij / Foto's: Duncan de Fey

'EEN TOGA DRAAG IK MET WISSELENDE GEVOELEN'

**JASPER KROMMENDIJK,
HOGLERAAR
MENSENRECHTEN**

'Het was de eerste vraag die ik kreeg van de togamaker, toen ik vorig jaar werd benoemd tot hoogleraar: wat wil je met de voering? Op zijn telefoon liet hij allemaal mogelijkheden zien.

Uiteindelijk kwam ik op het idee om er een foto uit 1948 met de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens op te laten drukken. Niet die beroemde foto met Eleanor Roosevelt, maar met een groepje kinderen dat naar de verklaring kijkt.

Minder mensen kennen deze foto. Bovendien symboliseert hij voor mij een persoonlijke opdracht om het idee van mensenrechten door te geven aan een nieuwe generatie. Ik geef ook nog gastlessen op de basisschool.

Het huidige politieke klimaat maakt die opdracht alleen maar prangender. Het nieuwe kabinet tornt aan de fundamenten van de rechtsstaat. De moedwillige pogingen om beleid door te voeren dat juridisch simpelweg niet kan, zet de rechtsstaat onder druk. Dat zag je bijvoorbeeld bij het plan om het staatsnoodrecht toe te passen op het asielbeleid.

Een toga draag ik met wisselende gevoelens. Enerzijds waardeer ik de traditie. Het geeft cachet aan bijvoorbeeld een promotie of oratie. Als je daar alle rites en tradities weghaalt, wat blijft er dan nog van over?

Anderzijds bestendigt het de hiërarchie. Soms zit ik in de corona met het gevoel: waarom zit ik hier eigenlijk? Dat is alleen vanwege mijn rang. Liever zou ik dan in de zaal zitten. Dan zien mensen het tenminste niet als je ongeïnteresseerd kijkt of afdwaalt.

Ik draag ook een toga als ik optreed als rechter-plaatsvervanger. Voor de onafhankelijke rechtspraak is een toga essentieel. Daarmee laat je zien: ik oordeel objectief, zonder aanzien des persoons. In zekere zin heeft de hooglerarentoga een zelfde functie. Die geeft gezag – we zijn niet zomaar wat lieden die alleen maar iets roepen vanuit een persoonlijke overtuiging. Maar is hij ook essentieel binnen de wetenschap? Zo ver zou ik niet willen gaan.'

'EEN
SPIJKERBROEK
ERONDER
ZIET ER
LULLIG UIT'

**CORETTE WIERENGA,
HOGLERAAR
NEUROBIOLOGIE**

'Een van de voordelen van de toga is dat je nooit hoeft na te denken over wat je aan moet bij een plechtigheid. Toen ik nog universitair hoofddocent was, was ik daar veel meer mee bezig. Ik voel me nogal snel opgelaten als ik er netjes uit moet zien. Sinds ik twee jaar geleden hoogleraar werd, is dat probleem opgelost.

Meestal draag ik er iets donkers onder. Een spijkerbroek ziet er lullig uit. Ik moet alleen nog mooiere zwarte schoenen kopen. De schoenen die ik tijdens een concert aan heb, draag ik nu ook bij mijn toga.

Ik heb er een paarse binnenvoering in laten naaien, omdat ik paars een mooie kleur vind. Als ik de toga aantrek, krijg ik meteen een feestelijk gevoel. Ik ben blij dat promotoren die geen hoogleraar zijn tegenwoordig ook een toga mogen dragen, want het geheel ziet er dan veel mooier en rustiger uit. Het is ook duidelijker voor het publiek.

Wat mij betreft heeft de toga niets verhevens. Het is net zoiets als de witte jas bij een dokter of de toga van een advocaat en een dominee. Je laat ermee zien wat je rol is. Je bent wetenschapper. Bij promoties vind ik het bovendien een eerbetoon aan degene die promoveert. Die heeft zich helemaal uit de naad gewerkt en we vieren met zijn allen dat het gelukt is.

Ik kom weleens bij promoties in het buitenland waar geen toga wordt gedragen. In Frankrijk of Duitsland. Dan stap je zo'n zaaltje binnen... totaal niet feestelijk. In Amerika stelt de *PhD defence* al helemaal niets voor, er is geen ceremonie. Dat vind ik weinig respectvol richting de promovendus.

Bij mijn eigen oratie in 2023 hebben we een familiefoto gemaakt. Mijn vader, emeritus hoogleraar aan de Erasmus Universiteit, had zijn eigen toga aan. Mijn kinderen droegen de kindertoga's die de universiteit in de Aula heeft hangen. Ontzettend leuk!

'ELKE KEER ALS
IK MIJN TOGA
AANTREK,
DENK IK AAN
MIJN OPA'

FRITS VAANDRAGER, HOGLERAAR INFORMATICA

'Toen ik in 1995 hoogleraar werd, kreeg ik van mijn opa een toga cadeau. We hadden een speciale band. Mijn ouders waren heel atechnisch. Zelfs een spijker in de muur slaan was al een uitdaging. Als opa Arie kwam logeren, deed hij daarom alle klusjes in huis. Ik liep als kind de hele tijd achter hem aan en vond het fascinerend wat hij allemaal kon.

Mijn bètatalent heb ik van hem, denk ik. We hadden ook veel gedeelde interesses, zoals muziek. Opa kwam uit een arbeidersgezin, zijn vader overleed jong. Hij moest daarom geld verdienen en ging aan de slag als metaal draaier in de fabriek. In de huidige tijd was hij vast en zeker gaan studeren. Mijn opa vond het geweldig dat ik hoogleraar werd en bood aan de toga voor mij te betalen. Het maakt het dragen van de toga leuk – ik ben er trots op hoogleraar te zijn en er zit een verhaal aan vast. Het dragen van toga's vind ik een mooie traditie. Maar het geeft mij ook een gevoel van bescheidenheid. Nederland wordt

steeds meer een klassenmaatschappij met mensen die wel en niet gestudeerd hebben. De Radboud Universiteit is oorspronkelijk opgericht vanuit een emancipatiegedachte. Die uitdaging is nog steeds actueel, al gaat het natuurlijk niet meer alleen om het verheffen van het katholieke volksdeel, maar om andere bevolkingsgroepen die minder worden gerepresenteerd.

Overigens komt de toga ook van pas op andere momenten dan alleen academisch plechtigheden, heb ik gemerkt. Ik droeg 'm een keer tijdens een kinderfeestje van een van mijn dochters – ik ging toen verkleed als heks. Net als tijdens de Sinterklaasviering op de afdeling, jaren terug.

In 1996, een jaar nadat ik hoogleraar werd, hield ik mijn oratie. Daar kon mijn opa niet meer bij zijn. Hij was toen al heel oud, hoewel hij daarna nog jaren heeft geleefd. Elke keer als ik mijn toga aantrek, denk ik even aan hem.'

UMOJA

STUDIEVERENIGING
CULTURELE ANTROPOLOGIE EN
ONTWIKKELINGSSTUDIES

Penningmeester Merel van Beuningen:

'Onze verenigingskleur is (gif)groen. Maar zoals alles in het leven zijn ook kleuren fluïde, dus we hebben gekozen voor een net iets andere tint. De pakken zijn van Mango, redelijk betaalbaar. Van de 130 euro kwam 70 euro op kosten van de vereniging.

Na heel veel constitutieborrels zijn de pakken inmiddels behoorlijk vies. Officieel kan het jasje niet in de wasmachine, maar we doen het soms toch. De stomerij is voor ons arme studenten veel te duur.'

HET PAK KAN NIET IN DE WASMACHINE

Een chique pak van 680 euro of een outfit van Mango. Verenigingen hebben allemaal eigen kledingvoorschriften en -gebruiken. 'Niemand mag zijn jasje uitdoen totdat de voorzitter dat doet.'

Tekst: Johannes Fiebig

BEEVEE

BIOLOGEN VERENIGING NIJMEGEN

Voorzitter Marcus Martens:

'Onze bestuursjassen zijn vier jaar oud, maar zullen in totaal vijftien jaar meegaan en door evenzoveel besturen worden gedragen. Schoonmaken is niet toegestaan, omdat iedere vlek of scheur zijn eigen verhaal vertelt. Samen symboliseren ze de lusten en lasten van het bestuurschap. Waar andere roeiverenigingen hun jassen 'wassen' door een duik in hun eigen wateren te nemen, is dat bij ons geen optie. Bij elke bestuurswissel wordt een plakkaat in de jas genaaid met de naam van het bestuurslid dat deze een jaar heeft gedragen. Na die toevoeging wordt de jas doorgegeven aan het volgende bestuur. Na vijftien jaar komen de jassen onder de hamer tijdens een veiling. Volgens verhalen kunnen ze daar zomaar duizend euro per stuk opbrengen.'

PHOCAS
NIJMEEGE
STUDENTENROEIVERENIGING

GSV EXCALIBUR

GESCHIEDENIS STUDENTEN VERENIGING

ICHTHUS
CHRISTELIJKE
STUDENTENVERENIGING

Secretaris Lenneke van Roekel:

'Onze pakken kosten 680 euro per persoon en hebben we helemaal zelf betaald. We dragen ze tijdens Algemene Ledenvergaderingen, constitutie- en diesborrels én bij officiële gelegenheden buiten de vereniging. We hebben in bestuurskleding een bezoek gebracht aan de Tweede Kamer.

Een grappige traditie binnen Ichthus: niemand mag zijn jasje uitdoen totdat de voorzitter dat doet. Best onhandig soms, aangezien onze voorzitter het niet zo snel warm heeft...'

POSTELEIN

STUDIEVERENIGING
PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN
EN ONDERWIJSKUNDE

Voorzitter Tamara Majstorović:

'Bij onze formele bestuurskleding hoort een sigillum (een soort medaille, red.) die elk jaar aan het volgende bestuur wordt overgedragen. Aan het dragen ervan zijn strikte regels verbonden: we mogen onze sigilla alleen dragen bij speciale gelegenheden zoals constitutieborrels, Algemene Ledenvergaderingen of academische plechtigheden. En als we naar het toilet gaan, moet het sigillum altijd netjes onder ons vestje worden verborgen.

Het sigillum mag bovendien niet door anderen worden aangeraakt. Volgens de traditie mogen we, als iemand het toch probeert, die persoon in principe een kleine tik op het gezicht geven.'

JFV

JURIDISCHE
FACULTEITSVERENIGING

THALIA

STUDY ASSOCIATION FOR
THE COMPUTING SCIENCE
AND INFORMATION SCIENCES
STUDENTS

HALO

STUDIEVERENIGING VAN DE MASTER
GEZONDHEIDSZORGPSYCHOLOGIE

PR-intern Nina Schouwenaar

'HALO is een van de weinige studieverenigingen gericht op een masteropleiding, in dit geval de master Gezondheidszorgpsychologie. Hoewel dat een relatief kleine groep lijkt, trekt de vereniging per instroommoment – twee per jaar – gemiddeld zo'n veertig leden. Bij die instroom hoort ook telkens een bestuurswissel met foto's, inclusief de inmiddels bekende succes met de tentamens-groet.'

STUDIEVERENIGING
KNUS

Study Association for Arts
and Culture Studies and
Algemene Cultuurwetenschappen

HIËRARCHIE

KAN DE UNIVERSITEIT ZONDER?

Moet iedereen, van universitair docent tot hoogleraar, de titel 'professor' krijgen? Is de universiteit van nu te hiërarchisch? Vijf wetenschappers laten hun licht schijnen op de machtsverhoudingen op de Nijmeegse campus.

Tekst: Doetie Talsma en Ken Lambeets / Illustraties: Ivana Smudja

ELIANA VASSENA

UNIVERSITAIR DOCENT EXPERIMENTAL PSYCHOPATHOLOGY
EN CO-VOORZITTER VAN DE RADBOUD JONGE AKADEMIE

'De Nederlandse academische wereld lijkt op het eerste gezicht weinig hiërarchisch. Ik kom uit Italië en daar zou ik een professor bijvoorbeeld nooit met diens voornaam of 'jij' aanspreken. Hier in Nijmegen zijn zelfs de decaan en de rector zeer benaderbaar. Zo'n ogenschijnlijk platte organisatie zorgt voor een fijne werksfeer, waarin je het gevoel hebt dat je mening welkom is. Toch is dit egalitaire beeld onvolledig, want ook op deze universiteit is er wel degelijk een sterke hiërarchie. Alleen is die niet zo zichtbaar. Zeker voor nieuwkomers is het daarbinnen soms lastig navigeren. Die hiërarchie wordt vaak pas merkbaar wanneer je bijvoorbeeld solliciteert naar een vaste baan of wanneer je wilt promoveren naar een hogere functie.

Voor wetenschappers is het vaak onduidelijk aan welke criteria ze moeten voldoen om te kunnen promoveren. Die criteria verschillen niet alleen tussen universiteiten, maar ook tussen faculteiten, instituten en departementen. Om willekeur te voorkomen is het juist belangrijk om te weten welke stappen je moet zetten om te stijgen op de carrièreladder. Om kans te maken op promotie ben je binnen de universiteit vaak afhankelijk van je leidinggevende. Als die je niet steunt, zijn je kansen minimaal. In mijn instituut is er sinds kort een onafhankelijk promotiecomité waar mensen zichzelf kunnen voordragen, zonder tussenkomst van een leidinggevende. Een goede manier om die procedure eerlijker te maken. Ik denk dat het huidige hiërarchische systeem niet altijd aansluit bij hoe we bepaalde zaken feitelijk doen. Het belangrijkste voorbeeld daarvan is het *lus promovendi*, de bevoegdheid om de graad van doctor toe te kennen aan een wetenschapper. In Nijmegen hebben in

beginsel alleen hoogleraren dit zogenaamde promotierecht, de hoogleraar is de 'promotor' en de andere begeleiders zijn 'co-promotor'. Terwijl de dagelijkse begeleiding van een promovendus maar al te vaak door een universitair hoofddocent (UHD) of een universitair docent (UD) gebeurt. Zij krijgen in mijn ogen onvoldoende erkenning voor hun werk. Deze gang van zaken is, voor zover ik weet, heel specifiek voor Nederland. In veel andere landen starten wetenschappers een eigen onderzoeksgroep zodra ze een vaste aanstelling krijgen. Ze

'BELONING MOET VOLGEN OP GOEDE PRESTATIES'

krijgen dan automatisch het promotierecht. Als Radboud Jonge Akademie willen we dat de verantwoordelijkheid én de erkenning van een promotie voortaan bij het gehele promotieteam komt te liggen. Een discussie die in Nijmegen nog niet is beslecht. In Nederland zijn ook de titels waarmee we de verschillende academische functies aanduiden anders. Je bent eerst universitair docent, daarna universitair hoofddocent en pas daarna krijg je de titel hoogleraar. Deze titels suggereren

dat het om heel andere functies gaat, terwijl het werk van een UD of UHD en hoogleraar helemaal niet zo van elkaar verschilt. In veel andere landen ben je professor zodra je een vaste aanstelling krijgt als wetenschapper. Je begint als *assistant professor*, waarna je kunt opklimmen tot *associate professor* en uiteindelijk tot *full professor*. Er is een verschil, maar je wordt vanaf het begin door iedereen om je heen professor genoemd. Bij het aanvragen van onderzoeksbeurzen kan dat een voordeel zijn. Om in Nederland hoogleraar te worden, moet je natuurlijk heel goed zijn in wat je doet. Je moet tot de top van je vakgebied behoren en belangrijke beurzen binnenhalen. Om zulke hoge doelen te bereiken, moet je ook een beetje geluk hebben, omdat het beurzensysteem zo ontzettend competitief is. En dit zou niet zo mogen zijn. Beloning moet volgen op goede prestaties, niet op geluk. Ik denk dat er in ons academische systeem nog te veel stappen zijn waarbij geluk of toeval bepalen wie er verder komt en wie niet. Het is belangrijk om het huidige systeem eerlijker te maken, en passende erkenning te geven. Vooral om te voorkomen dat getalenteerde mensen gefrustreerd raken en de academische wereld gedesillusioneerd verlaten. Een gevaar dat door de aankomende bezuinigingen alleen maar toeneemt.'

JOSÉ SANDERS

RECTOR MAGNIFICUS

'De rector is niet de hoogste baas van de universiteit: dat is het voltallige college van bestuur, waar naast de rector ook de voorzitter en de vicevoorzitter deel van uitmaken.

Voor de portefeuille onderwijs en onderzoek ben ik de eindverantwoordelijke. Dat is heel eervol maar het stemt me ook nederig, want veel wetenschappers zijn expert op een gebied waar ik niets of heel weinig van afweet.

Bij onderzoeksvisitaties, of bij de instelingskwaliteitstoets van het onderwijs, voel ik die zwaarte het meest. Ook op momenten dat iets niet goed gaat aan de universiteit voel ik dat. Dan ga je toch denken: hoe zou het kunnen dat ondanks onze regels en rollen we ergens iets niet helemaal goed gezien hebben? Op mijn zeventiende begon ik aan de – toen nog – Katholieke Universiteit Nijmegen als student. Vervolgens werd ik achtereenvolgens AiO en postdoc (in Tilburg, red.).

Na een periode bij een onderzoeksbureau werd ik UD, UHD, hoogleraar, afdelingsvoorzitter, decaan en rector. Vanbinnen voel ik mijzelf niet anders als persoon, maar het komt soms voor dat de

buitenwereld je anders benadert. Als afdelingsvoorzitter merkte ik voor het eerst dat mensen naar je gaan kijken van "Wat zou ze hier nu eens van vinden?", dat het er echt toe doet wat jouw visie op zaken is. Daar heb ik aan

'DE RECTOR IS NIET DE HOOGSTE BAAS'

moeten wennen. Het betekent dat je bedachtzamer moet worden en langer moet nadenken voordat je iets zegt, en dat je dat meer moet afstemmen met anderen. Als decaan of rector geldt dat uiteraard ook, en dan op grotere schaal. Voordat ik iets zeg over thema's als sociale veiligheid, demonstraties op de campus of de bezuinigingen op hoger onderwijs moet ik dus altijd goed en diep nadenken omdat ik graag wil dat de boodschap zo overkomt als bedoeld.' Ongetwijfeld heb ik wel eens beslissingen genomen waar anderen het niet

mee eens waren, bijvoorbeeld als ze werden gepasseerd voor een functie. Zo'n beslissing kan pijn doen, anderen hebben immers vaak hard aan iets gewerkt. Het belangrijkste is dat je transparant bent over je beslissing en dat je er verantwoording voor aflegt.

In een gezonde hiërarchische organisatie zijn er voldoende structurele overleggen waar medewerkers van verschillende organisatielagen zelf iets op de agenda kunnen zetten. Als bestuurder of leidinggevende moet je voorkomen dat mensen alleen naar jou toekomen als ze een probleem aan willen kaarten, want dan benadruk je steeds de afhankelijkpositie. Dat heb ik gemerkt in alle posities die ik heb bekleed. Daarom vind ik jaargesprekken bijvoorbeeld zo belangrijk, want zowel de werknemer als de leidinggevende kunnen er iets op de agenda zetten.

Belangrijk vind ik ook dat er op alle niveaus voldoende overleggen zijn. Als rector ben ik daarom ook enkele nieuwe overleggen gestart. Eentje daarvan is een maandelijks, beleidsvoorbereidende vergadering met de vicedecanen voor onderwijs en onderzoek. Ook heb ik een werkoverleg van de decanen voorgesteld.'

JURGEN MOONEN

VOORZITTER PHD ORGANISATION NIJMEGEN

'Als promovendi staan we een beetje onderaan op de hiërarchische ladder. Aan de Radboud Universiteit geldt het vierogenprincipe: alle promovendi hebben op papier twee begeleiders. De ene is altijd hoogleraar, de andere vaak ook; soms is het een universitair hoofddocent. De begeleiding van een promovendus gebeurt in de praktijk vaak maar door één persoon, daardoor zitten veel promovendi in een kwetsbare positie.

Als een promotietraject goed loopt, merk je daar weinig van. Maar als er problemen ontstaan, zeker met een begeleider, is die afhankelijkheid van één persoon al snel een probleem. Zeker als je in de academische wereld wilt blijven werken is een

goede referentie van je promotiebegeleider vaak cruciaal.

Wanneer promovendi geconfronteerd worden met machtsmisbruik, intimidatie of seksueel grensoverschrijdend gedrag, durven ze zich vaak niet uit te spreken. Een klacht indienen is lastig, want die is al snel herleidbaar naar de promovendus. Vaak kennen de promotoren elkaar goed, dus als je met de één een probleem krijgt, kan je dat meestal niet bij de andere aankaarten.

Met de PhD Organisation Nijmegen (PON) pleiten we daarom voor minimaal twee actief betrokken begeleiders per promovendus, die ook nog eens onaf-

'PROMOVENDI DURVEN ZICH VAAK NIET UIT TE SPREKEN'

hankelijk van elkaar zijn. Door bijvoorbeeld één begeleider toe te voegen aan een tweekoppig promotorenteam, kan je de begeleiding beter verdelen en de afhankelijkheidsrelatie verminderen. Bovendien kan je zo ook makkelijker een universitair docent, die vaak wat jonger is, aan het team toevoegen. Als je alleen maar door hoogleraren wordt begeleid, is de kloof toch groter. Sommige hoogleraren begeleiden tot wel dertig promovendi – op papier dan, want daar hebben ze helemaal geen tijd voor.'

MATHIJS VAN DE SANDE

UNIVERSITAIR DOCENT
POLITIEKE FILOSOFIE

'Wat mij betreft mag het hoogleraarschap worden afgeschaft. UD's, UHD's en hoogleraren zijn allemaal gepromoveerd, dus ze zijn allemaal doctor. Ofwel maak je iedereen professor, ofwel niemand. Aan buitenlandse universiteiten lijkt hiërarchie soms belangrijker: in België, waar ik ben gepromoveerd, laten wetenschappers zich bijvoorbeeld vaker voorstaan op hun titel. Toch bestaat ook aan Nederlandse universiteiten nog steeds een strikte rangorde. Er zijn promovendi, medewerkers zonder en met een vast contract, UD's, UHD's en hoogleraren.

**'MAAK
IEDEREEN
PROFESSOR,
OF NIEMAND'**

In mijn beleving is er geen groot verschil tussen het werk van hoogleraren, UHD's en UD's. Natuurlijk hebben hoogleraren extra rollen en verantwoordelijkheden, zoals leidinggeven of in bepaalde commissies plaatsnemen, maar veel UHD's en UD's doen dat in de praktijk ook al. Vaak doen ze werk dat ze strikt genomen niet hoeven te doen, maar wat wel van ze verwacht wordt als ze hoger op willen

in de organisatie. Veel hoogleraren worden op een gegeven moment ook afdelingsvoorzitter, maar dat is niet per se op basis van hun geschiktheid als manager. Vaak hebben ze er helemaal geen opleiding voor gehad. Strikt genomen zou je het voorzitterschap kunnen laten rouleren onder medewerkers met voldoende ervaring, ongeacht hun academische rang. Voor sociale veiligheid is het ook een goede zaak: zo hebben medewerkers minder snel het gevoel dat ze afhankelijk zijn van de steun en de goodwill van mensen boven zich in een organisatie. Bovendien hebben jongere afdelingshoofden vaker een leiderschapscursus gehad, waardoor ze beter voorbereid zijn op een functie als leidinggevende. De loonkloof tussen rangen is enorm, je kunt je afvragen of dat nog van deze tijd is. Voor mijn vakgebied vraag ik me echt af waarom je dat onderscheid tussen verschillende academische lagen zou willen maken. Voor mijn inhoudelijke autoriteit als UD ben ik niet afhankelijk van een hoogleraar die boven mij staat. Je moet je durven af te vragen welk doel hiërarchie dient. Het is logisch dat collega's met een lange staat van dienst erkend worden om de bijdrage die ze hebben geleverd aan de wetenschap. Maar in een organisatie waarin we allemaal verondersteld worden een zekere expertise, autonomie en autoriteit te hebben, zou ik eigenlijk niet weten

waarom hoogleraren dingen mogen die ik niet mag doen. Uiteraard zullen sommigen zeggen dat een promotie-model ertoe leidt dat mensen het beste uit zichzelf proberen te halen. Dat het mensen aanmoedigt om een zekere mate van concurrentie aan te gaan met elkaar. Maar dat is wat mij betreft precies een reden om het niet te willen. Het zou de sociale veiligheid, het werkplezier en de kwaliteit van ons werk waarschijnlijk ten goede komen als niet competitie, maar samenwerking en gelijkwaardigheid de norm zouden zijn. Het huidige bevorderingsbeleid past daar helemaal niet bij. Minder hiërarchie aan universiteiten gaat wat mij betreft hand in hand met meer democratie. Tot de jaren negentig was de universiteitsraad, de toenmalige medezeggenschap, het machtigste instituut op de universiteit. Als zij dat noodzakelijk vond, kon zij bijvoorbeeld het college van bestuur wegsturen. Die taak ligt nu bij de raad van toezicht, die niet democratisch is verkozen. Tegenwoordig heeft de ondernemingsraad niet meer zo'n sterke bevoegdheid. Een van de punten die de landelijke actiegroep van medewerkers en studenten WOinActie uitdraagt, is dat we terug naar dat oude systeem willen. Dat zou de hiërarchie ten goede komen.'

HENRI DE WAELE

HOGLERAAR INTERNATIONAAL
EN EUROPEES RECHT

'Aan hoogleraar worden gaat normaliter een hele loopbaan vooraf. Je moet je natuurlijk wel echt bewijzen, ik zie die titel als de kroon op je carrière. Meestal doorloop je de klassieke mars: UD, UHD en dan uiteindelijk hoogleraar. Als UD kom je eigenlijk net kijken. Je hebt misschien een paar goede publicaties gehad. Je hebt wat onderwijservaring opgedaan, maar je staat nog onderaan de ladder. Op een gegeven moment moet je op meerdere fronten laten zien dat je het in je hebt. Dat je tot de voorhoede behoort in jouw vakgebied. Soms moet je bereid zijn om een periode naar een andere, wellicht internationale, universiteit te gaan. Het is niet zo dat je het vanzelf tot hoogleraar schopt als je hier maar lang genoeg rondloopt. In sommige landen is er misschien een meer nepotistische benadering, of je ontvangt het hooglerarschap als vriendendienst. Maar zo mag het niet zijn. In Nederland is dat echt meritocratischer.

Wel is het een *up or out*-systeem, je moet omhoog. Maar uiteindelijk is het vooral de eigen verdienste van mensen als ze er in slagen dat hoogtepunt te bereiken. Maatschappelijk gezien geeft de hoogleraarstitel de meeste erkenning en zichtbaarheid.

Er zijn helaas ook capabele mensen die het toch niet voor elkaar krijgen om hoogleraar te worden. Het fenomeen van de eeuwige UHD, dat is wel tragisch. Soms is iemand heel goed in zijn vakgebied, maar toch niet 'professorabel'. Je moet ook een zekere handigheid hebben in hoe je jezelf in de kijker speelt. Buitenstaanders kijken vaak erg op tegen de rector magnificus of de collegevoorzitter. Alsof dat een soort van superambt is, waarbij je ook echt een topper bent in je vakgebied. Terwijl ik denk: juist

als rector of collegevoorzitter ben je vooral bezig met besturen. Ik zou hier nooit actief naar streven, ik moet er niet aan denken.

Ik zie zo'n ambt meer als een soort corvee. Heel eervol corvee, maar je vervreemdt doorgaans sterk van je vakgebied en je faculteit. De hiërarchie in onze rechtenfaculteit of op mijn afdeling is in mijn beleving niet zo sterk. Ik vind de verhoudingen best ontspannen. Mensen kunnen meepraten over bijna alles, op typisch Nederlandse wijze.

'HET FENOMEEN VAN DE EEUWIGE UHD IS WEL TRAGISCH'

De universiteit van vandaag is niet meer de universiteit van toen ik ging studeren, met vooral mannelijke hoogleraren. Het glazen plafond wordt in de wetenschap al vergaand doorbroken. Ondertussen zijn er ook hoogleraren van kleur. Een goede ontwikkeling, want hoe diverser je team, hoe beter je presteert, dat is uit veel onderzoek al gebleken. Maar om

nou ieder-een professor te maken, waar bijvoorbeeld de Jonge Akademie voor pleit... De mogelijkheid om hoogleraar te worden bekijk ik ook vanuit het bekende cliché van de stip aan de horizon. Je hebt iets om naartoe te werken. En in die zin kun je ook afvragen, werkt het niet demotiverend? *Dus be careful what you wish for.* In het bedrijfsleven wordt ook niet iedereen meteen maar directeur.' 'Bovendien, zoals een Tilburgse collega van mij laatst zei: als je echt alles wil nivelleren, betaal iedereen dan ook maar op hetzelfde niveau. Heb je daar wel geld voor? Want als je dat niet doet, dan is het natuurlijk een fop-innovatie. Dan ben je voor de bühne iedereen gelijk aan het behandelen, maar achter de schermen is er nog steeds een verschil.'

HET GEHEIM VAN DE TOGA ZIT AAN DE BINNENKANT

Alle toga's van Nijmeegse hoogleraren worden op maat gemaakt. Een trend is de gepersonaliseerde voering. Wenst een prof het logo van Queen aan de binnenkant? Togamaker Herbert Karthaus draait er zijn hand niet voor om.

Tekst: Annemarie Haverkamp / Foto's: Duncan de Fey

Oh, die kappe van Angela Merkel! Herbert Karthaus schiet nog steeds in een kramp als hij er foto's van ziet. De rode doek om haar schouders die ze kreeg omgehangen tijdens de uitreiking van haar eredoctoraat in 2014 was in zijn atelier Da Vince gemaakt. Met liefde en precisie. Maar wat gebeurde er?

'Van de beveiliging mocht ze de kappe niet sluiten. Dat zou een risico kunnen zijn, als iemand haar van achteren zou grijpen bijvoorbeeld. Maar dat was ons niet verteld. Wij hadden er zoals gebruikelijk een haakje en een oogje aan gemaakt. Als je dat sluit, hangt het zware borduursel met het logo van de Radboud Universiteit precies recht.'

Karthaus pakt een kappe van een kleeerhanger om te laten zien wat hij bedoelt. Sierlijk afgewerkte kraag, stevig borduursel... Zijn ogen

glimmen. Pure symmetrie! Vervolgens laat hij een krantenfoto zien van de voormalige bondskanselier met het kleed om haar schouders. Het ziet eruit of ze ermee tegen de wind in is gefietst. 'Zo slordig! Als ze ons dat nou even hadden gezegd, had ik een subtiele, onzichtbare klittenbandsluiting gemaakt die meteen los zou laten als iemand aan de kraag zou trekken.'

→

FOTO: GERARD VERSCHOOTEN

Angela Merkel in de niet-gesloten kappe.

'IK HEB EEN MODEL GEMAAKT MET EEN MÁXIMA-KRAAG'

Goed. Eerst koffie. Karthaus bedaart. Want hij heeft eigenlijk heel leuk werk. De kappa van Merkel was een incident. En hopelijk heeft ze hem thuis voor de spiegel nog eens omgehangen met de sluiting dicht zodat ze zelf kon zien hoe mooi hij was gemaakt. Het overgrote deel van de kostuums die zijn bedrijf verlaten, zijn toga's. Voor de Radboud Universiteit alleen al verzorgde hij er honderden. Hij kent de maten van alle hoogleraren, omdat hij ze stuk voor stuk heeft opgemeten. Bij hen thuis, in de Aula op de universiteitscampus of hier in zijn atelier in Sint Agatha (vlakbij Cuijk).

'Het naaiwerk doe ik niet zelf, daar hebben we coupeuses voor. Zij hebben allemaal een couture-achtergrond, het is heel gespecialiseerd werk.'

Tien centimeter

Geen enkele toga is hetzelfde. Vanzelfsprekend omdat ze allemaal op maat worden gemaakt, maar ook al omdat alle universiteiten een eigen model hanteren. Twente heeft gekmakend veel plooien aan de achterzijde, Utrecht verschillende kleuren strepen over de manchetten die refereren aan de betreffende faculteit, Nijmegen franjes op de mouwen en aan de voorzijde een rode bies.

Dat rode lint is in geen enkele winkel te koop, dat moet speciaal worden gemaakt. Kleurcode Pantone 1805C. En dan in een specifieke matheid die in samenspraak met een ontwerpbureau is bepaald.

Voor het uiterlijk van toga's bestaan strenge instructies. Niet alleen hoogleraren dragen ze, maar ook bijvoorbeeld advocaten en Officieren van Justitie. Karthaus spreidt wat papieren op tafel: het 'togabesluit' van het Ministerie van Justitie uit 1997, ondertekend door toenmalig minister Winnie Sorgdrager. Voor het 'ambtskostuum' geldt onder meer dat 'de onderkant der mouwen omslagen heeft ter breedte van twintig centimeter', aldus het voorschrift. Daarnaast moet het kleed ongeveer tien centimeter boven de grond hangen.

'Met het woordje *ongeveer* ben ik altijd heel blij', zegt Karthaus lachend. 'Dat betekent dat ik wat speling heb.'

Togadragers hannesen vaak met hun outfit als ze moeten traplopen. Een toga die net wat hoger hangt, scheelt ongelukken omdat je er dan minder snel over struikelt.

Ook de toga's van de Radboud Universiteit eindigen zo'n tien centimeter boven de grond. Ze worden gemaakt volgens een vast patroon, waar niet van af te wijken valt. Al is de rode bies pas later aan het ontwerp toegevoegd, en kreeg Karthaus een paar jaar geleden van de pedel de vrijheid om een aangepaste signatuur voor vrouwen te bedenken.

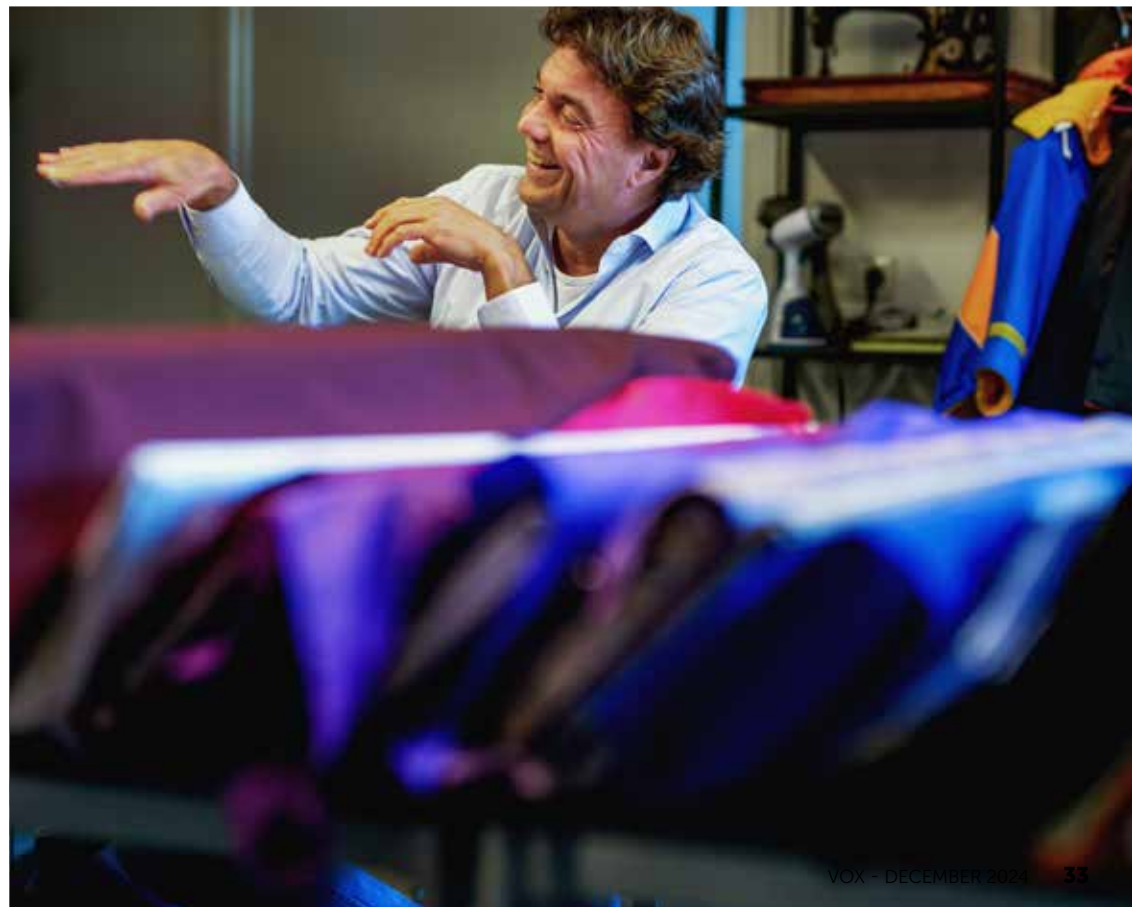
'Er kwamen steeds meer vrouwelijke hoogleraren. De oude snit heeft een vrij diepe hals. Geen probleem als je daar een overhemd onder draagt, maar bij dames oogt het vaak wat bloot. Dus heb ik een model gemaakt met een Máxima-kraag.'

Daarmee bedoelt hij een kraag die doorloopt tot aan de hals. De draagster heeft minder inkijs. En hij voegde couponaden toe aan het

→

'EEN HOOGLERAAR DOVENTAAL LIET GEBAREN OP DE STOF PRINTEN'

TOGAWEETJES

Een hooglerarentoga is gemaakt van **merino cool wool**, een wolsoort die zacht en soepel valt.

Met het naaien is een coupeuse zo'n **20 uur** bezig.

De toga mag niet in de wasmachine. **Stomen** is de beste manier om hem te reinigen.

De prijs is ongeveer **1200 euro**.

Een **gepersonaliseerde voering** kost 150 euro extra.

ontwerp, 'zodat de toga mooier valt op het vrouwenlichaam'.

Een nieuwe trend waar de togamaker heel enthousiast van wordt, is het personaliseren van binnenvoeringen. Hoogleraren kunnen een kleur kiezen die ze mooi vinden, of ze gaan een stapje verder en laten een stof bedrukken met een print die bij ze past. Denk aan de tekst van het wetboek voor een jurist.

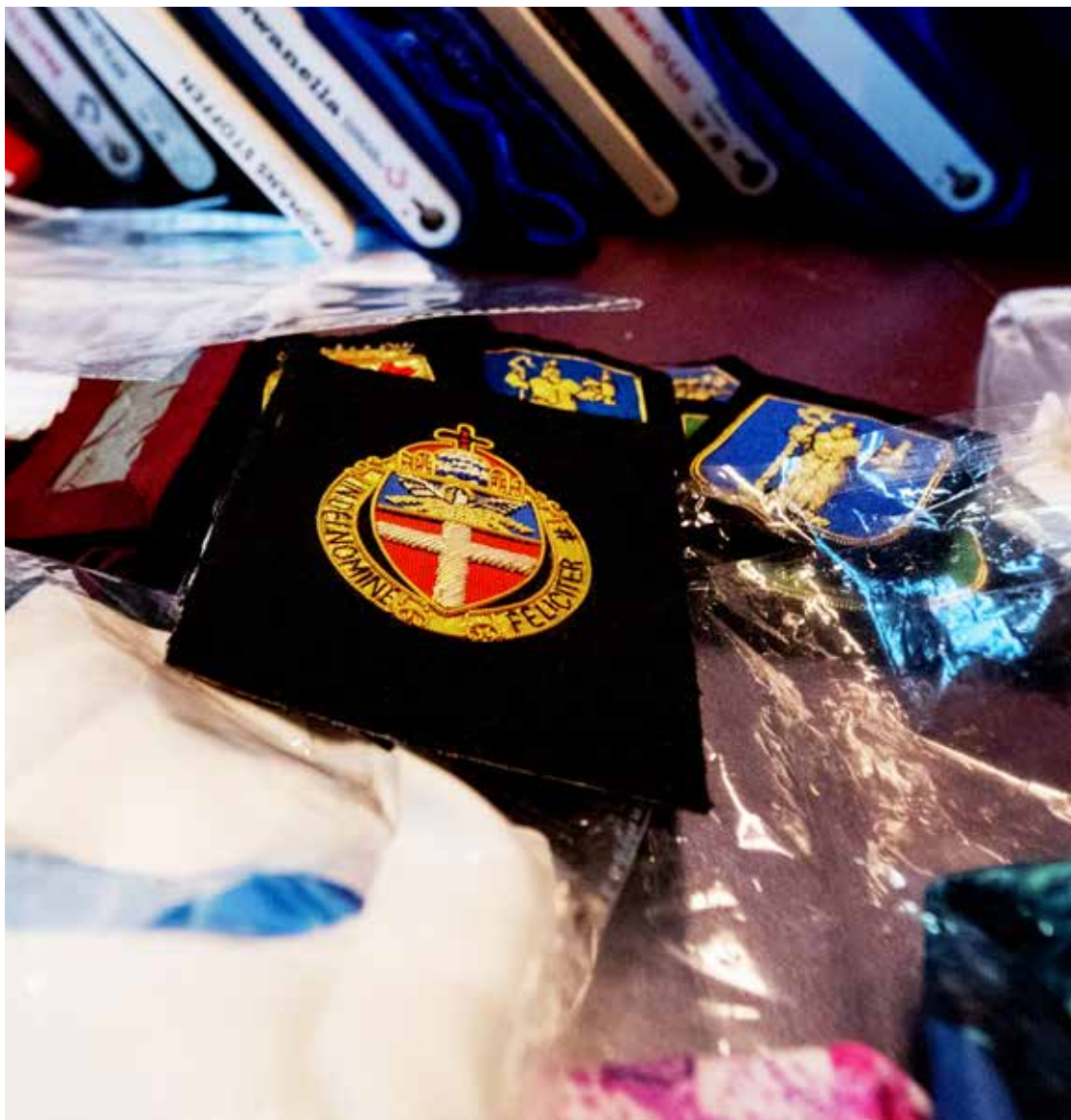
'Iemand die een kindje was verloren, wilde een persoonlijke herinnering op de voering drukken. En er was een hoogleraar doventaal die allemaal gebaren op de stof liet printen.'

Karthus scrollt door de afbeeldingen op zijn telefoon. Een toga met dwarsdoorsneden van organen aan de binnenzijde komt voorbij (van een patholoog), en eentje met het Queen-logo. De geavanceerde drukmachine kan alles maken. Vaak kiezen hoogleraren ervoor hun baret op dezelfde manier van binnen te versieren. 'Zo'n persoonlijke touch kan van grote emotionele waarde zijn.'

En voor de *die hard* vegans in het hooglerarencorps bedacht hij een diervriendelijk materiaal dat de leren binnenrand van het hoofddekseel vervangt.

Arjen Lubach

Tot vijftien jaar geleden werden de toga's van de Radboud Universiteit gemaakt door het bekende atelier Stadelmaier. In een pittoresk kerkje in Berg en Dal naaiden de kleermakers onder meer priestergewaden die naar Rome gingen. Eigenaar

Aart Stadelmaier werd door de toenmalige paus 'de Hugo Boss van de liturgische kazuifels' genoemd. Herbert Karthaus, telg uit een textiel-familie, produceerde destijds in opdracht van dit bedrijf. Sinds het faillissement van Stadelmaier heeft hij rechtstreeks contact met universiteiten.

In Nederland zijn maar een stuk of vier ateliers waar academische toga's worden gemaakt, dus de spoeling is dun. Over werk heeft Karthaus niet te klagen. De uitbreiding van het ius promovendi (ook niet-hoogleraren mogen bij een promotie een toga dragen) komt zijn business ten goede.

'Maar een van de leukste opdrachten die ik heb gehad, is toch wel een heel klein togaatje voor de Nijmeegse rechtenfaculteit', vertelt hij. Van die kindertoga hangt een aantal exemplaren op de universiteit. Ze worden gebruikt als er kinderen op bezoek komen of als de juristen naar scholen gaan.

En voor hoogleraren die moeten reizen met hun toga of hem op de fiets vervoeren, bedacht hij zelf een tas. Op de grond in het atelier demonstreert hij - 'Huuup, Huuup, Barbatruc' - het vernuftige ontwerp: een soort kledingzak waar de gebruiker de toga kreukloos in kan vouwen. Oprollen, dichtmaken en om de schouder hangen. 'De laptop past precies in het voorvakje.'

Afgelopen zomer kreeg Arjen Lubach een eredoctoraat van de Open Universiteit. De zwarte kappa in de vorm van een sjerp die daarbij hoorde, werd in het atelier van Herbert Karthaus gemaakt. 'Toch leuk om naar te kijken', zegt hij als hij een YouTube-filmpje van die ceremonie heeft opgesnord. Nee, hij was er niet zelf bij, maar het stelt hem tevreden te zien dat de tv-presentator zijn kappa keurig draagt. Geen slordigheden zoals bij Angela Merkel. ★

'EEN VAN DE
LEUKSTE
OPDRACHTEN
WAS EEN
HEEL KLEIN
TOGAATJE'

Kom je Rafter? Ik ga stad!

Onderling gebruiken studenten ultrakorte zinnen. 'Ik ben uni', in plaats van 'ik ben op de uni'. Ze weten heus wel dat je zulke constructies niet moet gebruiken in een mail aan een docent. Het is geen goed Nederlands. Maar er zijn wel degelijk (ongeschreven) grammaticaregels. 'Ik fiets bios... Dat zegt niemand.'

Tekst: Annemarie Haverkamp

'Kom je Rafter?' Taalkundige Gert-Jan Schoenmakers hoorde het vanmorgen nog een student zeggen aan de telefoon. Onder de jongste bewoners van de campus is het inmiddels ingeburgerd taalgebruik. Korte zinnetjes waarin het lidwoord (de/het) en het voorzetsel (op/naar/in) zijn weggelaten. 'Ik ga stad' in plaats van 'ik ga naar de stad'.

Samen met studente Chantal van den Berg deed hij eerder dit jaar een onderzoek naar deze nieuwe zinsconstructie, die ook zij steeds meer om haar heen hoorde – vooral toen ze erop begon te letten. Vragen die ze wilden beantwoorden waren onder meer: wie gebruikt deze taal nu precies en wat vinden mensen ervan?

Schoenmakers: 'Mijn oudere collega's op de universiteit kenden de constructie nog helemaal niet.' Maar als ze ermee geconfronteerd werden, deed het hun pijn aan de oren. Taalverloedering!

Schoenmakers is universitair docent bij Taal & Communicatie aan de Universiteit Utrecht, tot vorig jaar was hij in dienst van de Radboud Universiteit. Van den Berg studeert filosofie in Nijmegen, maar volgde daarnaast de cursus Syntaxis bij taalwetenschap. Samen stelden ze een vragenlijst op die ze door tweehonderd mensen lieten invullen. Jong, oud, student, niet-student, stedelijk, dorps. De meeste deelnemers van boven de 35 jaar kenden 'ik ga stad' niet. Uit de antwoorden bleek dat respondenten naarmate ze meer bekend waren met de constructie,

positiever reageerden. Dan vonden ze de constructie wel grappig of hip.

Gebruikers weten volgens Schoenmakers echt wel dat het weglaten van het lidwoord en een voorzetsel geen correct Nederlands is en dat je zulke constructies niet moet toepassen in een scriptie of in een mail aan je docent.

'Ik ga stad' is populair op WhatsApp, maar komt ook voor in gesproken taal. 'Onder mijn medestudenten, van wie de meesten wat jonger zijn dan ik, hoor ik het nu bijna dagelijks', zegt Van den Berg.

'Er zitten wel degelijk grammaticale regels achter', vult Schoenmakers aan. 'Deze constructie wordt alleen gebruikt met betekenisarme werkwoorden als gaan, komen, zijn en blijven. Fietsen kan bijvoorbeeld al niet. Ik *fiets* bios... Dat zegt niemand.'

Straattaal

Betekenisarme werkwoorden? 'Ja, neem het werkwoord *gaan*. Het enige wat je daarmee uitdrukt, is dat er een beweging richting een bepaald punt is. Maar als je *fietsen* zegt, dan zeg je tegelijkertijd dat er beweging is richting een bepaald punt, én dat dat op een bepaalde manier gebeurt, namelijk per fiets. Dus eigenlijk zeg je: ik ga daarheen en ik doe dat fietsend.'

Een gebruiker van de ultrakorte jongerentaal zal meteen zien dat 'ik fiets uni' niet kan, maar 'ik ga uni' wel. Dat gaat onbewust en intuïtief, aldus de onderzoekers.

'IK GA NAAR HET WERK, DAT ZEGGEN ALLEEN OUDERE MENSEN'

Een andere, ongeschreven regel is dat bijna alle zelfstandig naamwoorden kunnen worden gebruikt – denk aan bios of strandje of UB of Appie – maar dat de deelnemers aan het gesprek wel moeten weten welke plek er wordt bedoeld. 'Kom je stad?' is geen verzoek om naar een willekeurige stad te komen, iedereen snapt dat het om Nijmegen centrum gaat. 'Ik ben strandje' slaat natuurlijk op het zand tussen de kribben aan de Waal. Je moet wel bij een incrowd horen om mee te kunnen praten.

Jongerentaal wordt altijd gebruikt door een bepaalde groep om zich af te scheiden van andere (oudere) categorieën, zegt Schoenmakers. 'Dat je laat zien: wij zijn een sociale groep met een eigen identiteit en onze ouders horen daar duidelijk niet bij. Die praten dus ook anders dan wij.'

De taalkundige en zijn student vroegen de deelnemers aan hun onderzoek ook welke associaties ze hadden met 'ik ben stad'. Daaruit bleek dat veel respondenten die de constructie *niet* kenden, de link legden met groepen die een andere moedertaal hebben dan het Nederlands. Met straattaal. Niet met studententaal.

Volgens Schoenmakers is het zeker mogelijk dat 'ik ben stad' zijn oorsprong vindt in straattaal, en door studenten is overgenomen. In de Surinaamse variant van het Nederlands worden ook vaak woordjes weggelaten uit zinnen, bijvoorbeeld 'ik weet niet' of 'is goed'. De bevestiging 'is goed' wordt tegenwoordig overigens door iedereen gebruikt, die heeft ongemerkt zijn weg gevonden naar het standaard Nederlands.

Opmerkelijk is dat de constructie 'ik ben stad' ook in andere landen voorkomt. '*Ich gehe Stadt*' wordt gebruikt door Berlijnse jongeren in een taalvariant die het Kiezdeutsch heet en 'ik ga Antwerpen' komt voor in de Citétaal (een dialect uit de omgeving Genk).

Een verklaring kan zijn, aldus de onderzoekers, dat het *urban dialect*, vooral gesproken in grote steden waar veel migranten wonen, zich op een universele manier ontwikkelt. Er ontstaat een vereenvoudigde versie van een taal die iedereen kan begrijpen.

'Over generaties heen krijg je een versimpeling doordat de kinderen van migranten die de taal niet helemaal goed hebben aangeleerd die versie overnemen van hun ouders', legt Van den Berg uit. 'Sowieso pikken kinderen op wat ze om zich heen horen. Dus hoe meer mensen de oorspronkelijke taalregels niet volledig machtig zijn, hoe meer verschillende versies er verschijnen. Kinderen pikken er de juiste, oorspronkelijke vormen niet meer uit. Bij het Engels zie je bijvoorbeeld dat die taal na verloop van tijd is veranderd doordat er heel veel contact is geweest met andere talen. Naamvallen zijn nog amper aanwezig.'

Hoe het Nederlands verandert, is niet te voorspellen. Dat kunnen taalkundigen alleen achteraf. Feit is dat taalevolutie van alle tijden is.

Het woordje *het* valt tegenwoordig al steeds vaker over de rand. Als persoonlijk voornaamwoord dus in de constructie 'is goed', maar ook als lidwoord bij een zinnetje als 'ik ga naar werk'. Alleen oudere generaties lijken nog 'ik ga naar *het* werk' te zeggen, constateert Van den Berg.

Alleen het horen van die zin doet haar de wenkbrauwen al fronzen. 'Studenten, waaronder ikzelf, vinden dat echt heel vreemd klinken.' *

'Ik ben strandje'

IN LEUVEN IS IEDEREEN PROF

In Leuven zijn alle wetenschappers met een vaste aanstelling professor. Ligt hier dan het egalitaire paradijs? Vakbondsvoorzitter Maïka De Keyser: 'Neen. Leuven is de meest hiërarchische universiteit van Vlaanderen.'

Tekst: Adriaan Duiveman / Foto's: Rob Stevens

Het ruikt er muffig. Onder de witgestucte gewelven staan rijen grijze, stalen kasten. Hier, in de Kolommenzaal in de kelder van de Leuvense universiteitshal, hangen toga's te wachten op hun professoren.

'We bewaren er duizend', vertelt huisbewaarder Wouter Stein. 'Nu zitten we vol. Nieuwe proffen moeten hun toga's thuis opbergen.' De kleur van de kwastjes op de mouwen verwijst naar de faculteit. Rechten en theologie zijn rood, letteren geel en economie kakigroen. Van die duizend toga's zijn er veel van emeriti, waaronder ook een heel aantal overledenen. Huidige professoren mogen de gewaden van de oudgedienden lenen voor verdedigingen, de opening van het academisch jaar of als ze met Maria-Lichtmis in de 'stoet der togati' door de stad trekken. Dan komt er overigens maar een heel klein deel opdruven. Leuven telt ruim 1.800 professoren.

**'IK HEB EEN HEKEL
AAN TOGA'S.
IK VIND ZE
VERSCHRIKKELIJK'**

Maïka De Keyzer is een van hen. Ze weet inmiddels waar ze op moet letten bij de togaselectie. De Keyzer is historica en universitair hoofddocent. In Vlaanderen mag je dan de professorstitel voeren en het academische eregewaad omhangen. 'Ik zoek altijd naar de toga van een kleine man', vertelt De Keyzer. 'De meerderheid van de emeriti is man en je wil niet dat je toga over de grond sleept, dus ik moet nogal zoeken.' De historica heeft haar compacte emeritus inmiddels gevonden: haar eigen voorganger historicus Herman van der Wee. In tegenstelling tot zijn publicatielijst, vertelt De Keyzer, 'was hij niet zo gigantisch lang'.

De Keyzer moet er niet aan denken om zelf een academische mantel te kopen. 'Ik heb een hekel aan toga's. Ik vind ze verschrikkelijk. Als het aan mij ligt, schaffen we het concept toga gewoon af.' De Leuvense universiteitshistoricus Jo Tollebeek voelt duidelijk minder weerzin bij het kledingstuk. Hij heeft er een laten maken voor zichzelf toen hij professor werd. 'De eerste keer dat ik hem droeg, kan ik me niet meer precies herinneren. Maar het moet gepaard zijn gegaan met blijdschap. Niet om de toga zelf, maar om wat die symboliseerde: ik had een vaste positie.'

Leuvense lessen

Leuvense wetenschappers leven de droom van de activistische academici op campus Heijendaal. Iedereen met een vast contract als wetenschapper mag zich 'professor' noemen en een toga dragen. Daarnaast hebben ze vanaf het begin het ius promovendi. Het nieuwe professorenbeleid van de TU Eindhoven is gemodelleerd naar Vlaams voorbeeld. Kunnen we in Nijmegen wat leren van die andere katholieke universiteit net over de grens? →

De Keyzer en Tollebeek kunnen het weten. De Keyzer is een van de rijzende sterren van de Leuvense geschiedenisafdeling. Als fractievoorzitter van de socialistische vakbond in de medezeggenschap is ze daarnaast de criticaster van het bevoegd gezag. Jo Tollebeek, daarentegen, staat op de drempel van zijn emeritaat en hij was dat gezag. Zes jaar lang leidde hij als decaan de Letterenfaculteit. Wat De Keyzer en Tollebeek delen, is dat ze een tijd in Nederland hebben gewerkt – de eerste in Utrecht, de tweede in Groningen.

Zelfstandig

Maar laten we bij het begin beginnen. Wat is een professor in België eigenlijk? 'Je moet onderscheid maken tussen het systeem in Vlaanderen en dat in Franstalig België', corrigeert universiteitshistoricus Tollebeek direct. 'Het onderwijs – ook het hoger onderwijs – is gefederaliseerd, dus het kan best zijn dat er in Franstalig België op dit vlak andere regels gelden.' Helder, we hebben het nu dus over de Vlaamse professor. 'In Vlaanderen', vervolgt Tollebeek, 'is er een categorie die boven de term professor staat, en dat is het ZAP: het zelfstandig academisch personeel. Als je het ZAP binnenkomt, in welke graad dan ook, heb je onmiddellijk alle rechten die verbonden zijn aan het zelfstandig academisch personeel.'

Het woord 'zelfstandig' is essentieel hier, benadrukt Tollebeek. 'Een ZAP-lid heeft geen chef. Niemand is je baas dus je kan je eigen onderzoekslijn uitzetten. Iedereen heeft het ius promovendi en iedereen mag onderzoeksfondsen aanvragen en beheren. Of je nou dertig en docent bent of zestig en hoogleraar.'

De functie 'hoogleraar' bestaat dus nog wel in Vlaanderen. Er zijn vier graden binnen het ZAP: docent, hoofd-docent, hoogleraar en, helemaal bovenaan de ladder, de *gewoon* hoogleraar. Het verschil in rechten tussen die groepen is echter klein, stelt Tollebeek. 'Vroeger mochten alleen de bovenste drie graden toga's dragen. Stilzwijgend hebben docenten nu ook het togarecht gekregen.'

Bepaalde bestuurs- en benoemingsposities blijven echter wel voorbehouden aan de hoogste rang, maar alle proffen hebben veel vrijheid.

Deze academische gelijkheid is niet iets waar Nederlanders bij Vlaanderen aan denken. Vlamingen – en de Belgen als geheel – staan in het Noorden bekend als een hiërarchisch volk. Ondertussen kloppen Nederlanders zichzelf maar al te graag op de borst voor hun egalitaire directheid. Helemaal ongelijk hebben ze daarin niet. Er zijn aanwijzingen dat Belgen inderdaad meer respect hebben voor machtsverschillen. Zo scoren ze op Geert Hofstedes bekende cultuurverschillenkaart maar liefst 27 van de 100 punten hoger dan Nederlanders op de acceptatie van autoriteit. (Toegegeven, het Hofstedemodel is verre van onomstreden.) De Vlaamse, egalitaire universiteit lijkt daarmee lijnrecht tegen de nationale cultuur in te gaan.

Het huidige, Vlaamse proffensysteem is nog maar een paar decennia oud. Het ontstond op een heel specifiek

De 'stoet der togati' door Leuven

'HET IS HEUS GEEN KUMBAYA EN GELIJKHEID HIER

moment in de Belgische geschiedenis. In 1968 vond de grootste slag in de taalstrijd plaats. Na massale studentenprotesten werd de Leuvense universiteit opgedeeld in de Université catholique de Louvain en de Katholieke Universiteit Leuven. Franstalige wetenschappers en studenten vertrokken naar het uit de grond gestampte campusstadje Louvain-la-Neuve, terwijl de Vlamingen achterbleven op de historische *heimat*. Kort daarna volgde eenzelfde splitsing van de Brusselse universiteit.

Tollebeek: 'Dat betekende dat men plots veel meer professoren nodig had. Toen is er in Leuven een nieuwe garde van hoogleraren benoemd. Dat waren jonge mensen die in het buitenland gestudeerd hadden, vooral in Amerika. Ze vonden de universiteit in Leuven een ouderwetse instelling met veel te veel tradities en meenden dat de autoriteit van de academische overheid niet altijd gerechtvaardigd was.' Op de vleugels van een bredere democratiseringsbeweging en de sterke Belgische vakbonden wisten ze de universiteit te hervormen. Iedereen werd professor.

Fundamentele rechten

De Keyzers vakbond heeft zo toch niks meer te doen in deze anarchosyndicale heilstaat? De fractievoorzitter schiet in de lach. 'Eh, toch wel. De KU Leuven is de meest hiërarchische universiteit van Vlaanderen. Het is heus geen kumbaya en gelijkheid hier.'

De Keyzer is een Antwerpse en dat kun je horen ook. Ze verspreidt het dokwerkerssocialisme onder de Leuvense hoofdarbeiders. 'Het is nog altijd nodig', vertelt ze vurig, 'om ook in de universitaire wereld voor een aantal zeer fundamentele rechten te strijden.' Volgens De Keyzer is

de Vlaamse academie namelijk helemaal niet zo plat als ze zich voordeet.

‘De eerste vijf jaar in het ZAP ben je, wat ik noem, prof op proef. Je bent als docent nog niet helemaal verzekerd van je vaste contract. Dit krijg je pas als je na vijf jaar geschikt wordt bevonden. ‘In die tenure track-fase’, vervolgt De Keyzer, ‘word je in het zwembad gegooid en moet je zwemmen. Je moet veel dienstverleningstaken op je nemen, enorm veel onderwijs geven, doctorandi (promovendi, AD) begeleiden én financiering weten binnen te halen.’

Alle kansen die je krijgt als jonge, Vlaamse academicus, ontpoppen zich dus tot torenhoge verwachtingen. ‘Je hebt versnipperde bevoegdheden en veel verantwoordelijkheid. Dat zet direct vanaf het begin enorme druk. Als ik dat dan vergeleek met mijn peers in Nederland, dan had ik weinig tijd om onderzoek te doen omdat ik mij moest opsplitsen over allerlei taken.’

Tegelijkertijd ziet De Keyzer in de hogere regionen van het professoraat heel wat types die maar al te graag op hun lauweren rusten. Of erger nog, die alleen maar bestuurstaken opnemen om hun dossier te vullen zodat ze naar de volgende, prestigieuzere trede kunnen. Maar besturen, daar hebben ze helemaal geen zin in.

Scheve piramide

Is dit geklaag niet een typisch voorbeeld van de Tocqueville-paradox, het fenomeen dat sociale ongelijkheid ondraaglijker is in een meer gelijke samenleving? Vlaamse proffen krijgen kansen waar hun Nederlandse collega's alleen maar van kunnen dromen, maar de Vlamingen mopperen er niet minder om. De Keyzer betoogt dat het grootste hiërarchische verschil echter niet binnen het ZAP zit. Er gaapt ‘een enorme kloof’ tussen de kleine groep met een vaste aanstelling en de massa's promovendi eronder.

Volgens De Keyzer is de ‘personeelspiramide’ van de Vlaamse academie stuk. ‘Bij ons heb je een extreem brede basis van promovendi en meteen daarna een smalle flessenhals die heel bruusk is. Doctorandi (promovendi, AD) zijn hier studenten met belastingvoordelen. Ze kosten een onderzoeksproject ongeveer de helft van een postdoc. Dus het loont niet om postdocs aan te nemen.’ Daarnaast blijft ook het aantal benoemde (hoofd)docenten laag, omdat de verwachting is dat ze ooit doorgroeien tot de dure hoogleraarspositie. ‘We hebben daardoor geen academisch middenkader zoals in Nederland’, analyseert De Keyzer. Op de Vlaamse academie is dus iedereen professor, maar blijft ‘iedereen’ een klein groepje.

Als Nijmegenaren een Leuvense les kunnen leren, is het wellicht dat hiërarchie een taai gegeven is in elk groot, formeel instituut. Zo ook in de Kolommenzaal. Tussen de statige gewaden die gelijkheid symboliseren, is huisbewaarder Stein druk met het voorbereiden van een zitting in de aula. Een prominente hoogleraar gaat met emeritaat en er komt hoog bezoek. Hij legt een paar toga's apart. ‘De rector en erector komen subiet’, vertelt de huisbewaarder enthousiast, ‘en de belangrijke mensen hoeven natuurlijk niet te wachten op hun toga.’ *

Studentenprotesten in Duitsland verjoegen de toga

Hoe kijkt ons andere buurland, Duitsland, aan tegen de toga? Het gewaad werd in de jaren zestig verbannen vanwege de link met het nazisme, maar maakt een voorzichtige comeback.

Tekst: Antonia Leise

In Duitsland kent de toga een bewogen geschiedenis. Het academische gewaad verdween er eind jaren zestig vrijwel volledig. Dit gebeurde onder druk van studentenprotesten tegen autoritaire structuren en voor meer democratie binnen het hoger onderwijs. Met de slogan “*Unter den Talaren – Muff von 1000 Jahren*” hekelden studenten het elitarisme en de gebrekkige denazificatie van de Duitse academische wereld.

De ‘duizend jaar’ in de leus refereert aan het ‘duizendjarige rijk’, een term die Adolf Hitler gebruikte voor het Derde Rijk. Natuurlijk werd de toga al eeuwenlang gedragen op Duitse universiteiten, maar feit blijft dat deze kleding ook de goedkeuring van de nazi's kon wegdragen, als een van de weinige symbolen uit de linksgeoriënteerde universitaire cultuur.

Toch maakt de toga de laatste jaren voorzichtig een comeback aan Duitse universiteiten. Zoals in Keulen, waar het gewaad sinds

de jaren negentig weer wordt gedragen bij officiële plechtigheden. De herintroductie gaat gepaard met een modernere invulling: in 1997 droeg een decaan de toga gecombineerd met een spijkerbroek en open geknoopt overhemd. Tegenwoordig kunnen studenten in Keulen zelfs gratis afstudeerfoto's laten maken in toga en baret, een traditie die overgewaaid lijkt uit de Verenigde Staten.

**‘DE TOGA
BENADRUKT
ONNODIG
VERSCHILLEN
TUSSEN MENSEN’**

Niet iedereen is blij met deze ontwikkeling. ‘Je moet je afvragen wat voor – op zijn minst twijfelachtige – historische tradities eraan kleven en of je die wilt terugbrengen’, vindt Hendrik Kempt, postdoc aan de Technische Universiteit van Aken. Hij beschouwt de toga nog altijd als een symbool van elitarisme met een beladen verleden. Voor Kempt benadrukt de toga, net als andere ceremoniële symbolen, onnodig de verschillen tussen mensen. ‘Toen ik in Aken promoveerde, droeg de rector een joekel van een gouden medaillon.’

Studentenprotest in Hamburg tegen de toga, eind jaren zestig

Sfeervol vergaderen, ontmoeten of vieren

Huize Heyendael

Dé locatie op de campus voor vergaderingen, bijeenkomsten en recepties. Geniet van een heerlijke lunch of diner op deze bijzondere locatie.

ru.nl/huize-heyendael

Soeterbeeck

Ervaar de rust en ambiance van een historisch klooster, gecombineerd met moderne faciliteiten. Op deze unieke plek kan je ook overnachten!

ru.nl/soeterbeeck

Radboud Universiteit

Vallei Autoverhuur

Bij ons staat uw gemak voorop

Huur
per uur
mogelijk

Sterke
merken en
een jong
wagenpark

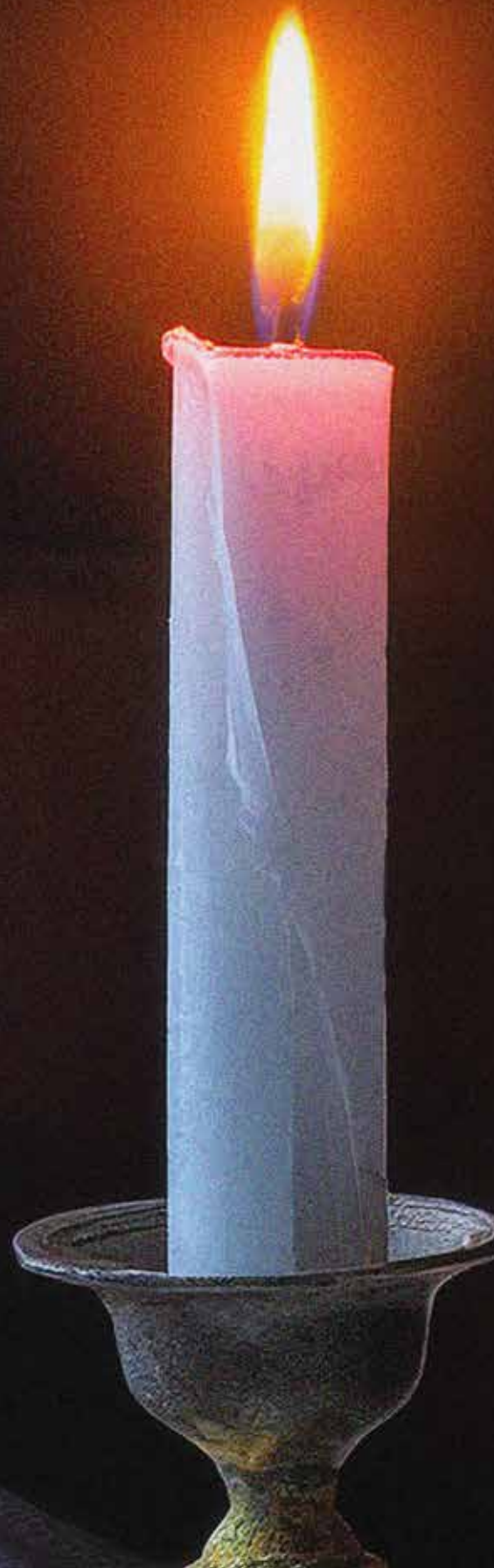

Altijd
interessante
aanbiedingen

Vallei Auto Groep Nijmegen

Nieuwe Dukenburgseweg 13
6534 AD Nijmegen
T: 024 381 7104

www.valleiautoverhuur.nl

HET GEDICHT

SONNET V

Je zat in zweetende kamers te beven
aanbad het koele kandelaarslicht zacht
gejurkt als voorgeschreven. Hoe de nacht
geplooid verwelkt. Een minuut of zeven
tikt uren door. De muren hingen aan
je schouders, trokken donkerblauw satijn
strakker om smeltende borsten. Gordijnen
draperen je prestige je humaan
gelaat als het cortège je ontvangt
O hooggeleerde opponent - vandaag
in toga, bef, baret verhuld - Verheven
is juist de laagleraar, gewaad verlang'd
toeschouwer, de Senaatszaal klam en traag,
aan wie de toga voor is geschreven

JARMO VAN DAM
CAMPUSDICHTER 2024/2025

COLOFON

Vox is het onafhankelijke magazine
van de Radboud Universiteit.

Redactie-adres

Thomas van Aquinostraat 1,
Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen,
Tel: 024-3611892 redactie@vox.ru.nl
www.voxweb.nl / [@voxnieuws](https://twitter.com/voxnieuws)

Redactie

Vincent Decates, Johannes Fiebig,
Annemarie Haverkamp, Ken Lambeets,
Antonia Leise, Mathijs Noij (hoofd-
redacteur), Doetie Talsma

Aan dit nummer werkten mee

Adriaan Duiveman, Willem Halffman

Fotografie

Dick van Aalst, Duncan de Fey,
Johannes Fiebig, Rob Stevens

Illustraties

JeRoen Murré, Ivana Smudja,
Gloedcommunicatie/Joudi Mahouk

Vormgeving en opmaak

gloedcommunicatie, Nijmegen

Druk Zalsman, Zwolle
